

Univerzita Karlova
Právnická fakulta
katedra obchodního práva

Téma diplomové práce:

Způsoby použití směnky v praxi

vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Zahradníčková, CSc.

Ondřej Tyl
Heřmanova 413/3
170 00 Praha 7

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Praze dne 29.1.2007

Ondřej Tyl

Obsah:

I.	Úvod.....	4
II.	Směnka v obecné rovině	5
II.1	Směnka jako cenný papír.....	6
II.2	Základní druhy směnek – směnka cizí a směnka vlastní.....	9
II.2.1	Směnka cizí.....	10
II.2.2	Směnka vlastní.....	14
II.2.3	Blankosměnka.....	15
III.	Historický vývoj směnky s akcentem na její funkce, včetně vývoje právní regulace.....	16
III.1	Stručná historie směnky v Evropě.....	16
III.2	Stručná historie směnky u nás.....	18
IV.	Základní rozdíly mezi ženevským směnečným právem a angloamerickou úpravou.....	21
IV.1	Krátký historický exkurz.....	21
IV.2	Jednotlivé rozdíly.....	22
V.	Platná právní úprava.....	26
V.1	Zákon č.191/1950 Sb., zákon směnečný s šekový.....	26
V.2	Úprava v dalších právních předpisech.....	27
VI.	Jednotlivé způsoby použití směnky v praxi.....	28
VI.1	Směnka jako nástroj platební.....	29
VI.2	Směnka jako nástroj úvěrový.....	32
VI.3	Směnka jako prostředek ke získání hotových peněz	33
VI.3.1	Indosace.....	34
VI.3.2	Cesse – postoupení.....	36
VI.3.3	Eskont.....	37
VI.3.4	Forfait.....	39
VI.4	Směnka jako nástroj zajišťovací.....	41
VII.	Výhody a nevýhody použití směnky v praxi.....	45
VII.1	Výhody.....	45
VII.2	Nevýhody.....	47
VIII.	Vybraná nebezpečí a problémy související s používáním směnky v praxi.....	48
IX.	Závěr.....	52
X.	Seznam použité literatury.....	54

I. ÚVOD

Tématem této diplomové práce jsou způsoby použití směnky v praxi. Toto téma jsem si zvolil v první řadě z osobního zájmu o tento nástroj a dále z toho důvodu, že ačkoli se směnka po více než čtyřiceti letech navrátila zpět do obchodního života, povědomí o možnostech jejího využití mezi neobchodní veřejností zůstává i nadále spíše mlhavé.

Práce zpočátku blíže objasňuje pojem směnky, a to nejprve v rovině obecné a posléze i z pohledu směnky jako jednoho z cenných papírů. Dále se práce krátce zabývá dvěma základními druhy směnek – směnkou cizí a směnkou vlastní jako jedinými druhy směnek, se kterými se lze v praxi setkat. Po té práci popisuje vývoj tohoto nástroje jak v Evropě tak i u nás se zřetelem na jednotlivé způsoby použití, které směnku od jejího počátku až do dneška provázely. V této souvislosti také zmiňuje dva základní směnečné systémy, které se v průběhu historie vyvinuly a současně porovnává jejich úpravy. Následně se práce věnuje nejdůležitějším funkcím, které směnka dnes ve společnosti může zastávat nebo zastává. Předposlední kapitola práce se zabývá jednotlivými výhodami a nevýhodami směnek. Tématem kapitoly závěrečné jsou pak některá nebezpečí a problémy, které používání směnek v praxi přináší.

Cílem této diplomové práce je všeobecně poukázat na nejrůznější způsoby, jak je směnka dnes v praxi využívána nebo jak využita být může a posloužit tak možná i jako určitá rukověť pro její potenciální laické uživatele, kteří se s tímto nástrojem teprve seznamují. To je také důvodem, proč se práce zpočátku zabývá i některými obecnými otázkami, které s používáním směnek souvisí. Domnívám se totiž, že vzhledem k mimořádné přísnosti úpravy a specifikům tohoto nástroje je nemožné je bez ztráty srozumitelnosti od popisovaného tématu oddělit.

II. Směnka v obecné rovině

Počátky vývoje směnky nalezneme již v polovině 12. století v severní Itálii, kde byl její vznik spojen s rozvojem obchodních styků. Blíže však o jejím vývoji pojednává kapitola III. této práce, a proto pro tuto chvíli její historický vývoj prozatím vynechávám a budu se pro prvotní uvedení tohoto instrumentu věnovat přímo bližšímu popisu toho, co je to vlastně směnka.

Při prozkoumání současné právní úpravy zjistíme, že pojem směnky není v zákonu č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový (dále „zákon směnečný a šekový“), nikde definován¹, a proto bývá směnka většinou definována přímo jejími náležitostmi, které uvádím v následujících dvou podkapitolách, a to v souvislosti s jednotlivými problémy, které používání směnek v praxi přináší nebo může přinést.

Z vymezení směnečného a šekového zákona vyplývá, že směnky jsou dokonalými cennými papíry. Směnečná práva se jejich vydáním zakládají, jsou v nich neoddělitelně ztělesněna a sdílejí osud listiny. S touto listinou se také převádějí nebo přecházejí na jiné osoby a zásadně také zanikají. Skutečnost, že směnka patří mezi cenné papíry můžeme dovodit mimo jiné z toho, že zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech ji mezi takové ve svém demonstrativním výčtu jednotlivých cenných papírů výslovně řadí.²

Naproti tomu, angloamerická úprava takovou definici směnky obsahuje, a tato je dobře použitelná i pro naše potřeby. Anglický Bills of Exchange Act z roku 1882 definuje jak směnku cizí, tak i směnku vlastní. Směnkou cizí prohlašuje bezpodmínečný písemný příkaz, daný jednou osobou druhé, podepsaný osobou, která příkaz dává, a požadující na osobě, jíž je příkaz adresován, aby zaplatila na požádání nebo ve stanovené budoucí době určitou peněžní částku jmenované osobě na její řad. Směnkou vlastní pak bezpodmínečný písemný slib, daný jednou osobou osobě druhé, která se zavazuje zaplatit na požádání nebo v určité době určitou peněžní částku jmenované osobě nebo na její řad.³

¹ Stejně jako nebyl definován ani nikdy před tím v dřívějších našich úpravách a není definován ani v ženevských úmluvách.

² Ustanovení §1 odst. 1, zákona č.591/1992 Sb., o cenných papírech.

³ Pišek, Z., Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995. s. 7.

Důležitou skutečností, která s institutem směnky a zejména její funkcí neoddělitelně souvisí, je tzv. směnečná smlouva.⁴ Je sice pravdou, že aby byla listina platnou směnkou, stačí, aby splňovala požadavky, které na ni klade směnečný a šekový zákon, ale také však je zřejmé, že ani směnečné vztahy nevznikají bez příčiny a mají ve své drtivé většině oporu ve vztazích obecných.⁵ Takový vztah je potom vlastně příčinou vzniku směnky⁶ a minimálně v jejím počátku také určovatelem její první funkce. Směnečnou smlouvou je dohoda mezi dvěma subjekty: prvním, který sám navrhuje, že směnečný úkon učiní nebo jeho učinění požaduje (navrhovatel) a druhým, v jehož zájmu je tento úkon činen a ten s tím souhlasí nebo takový úkon na žádost navrhovatele učiní. Součástí obsahu směnečné smlouvy pak bude také ujednání o tom, v jaké funkci ve vztahu ke kauzální pohledávce bude směnka vystupovat.⁷ Z toho, že směnečná smlouva není nikde jako smluvní typ upravena vyplývá, že oba dva tyto úkony mohou být vykonány v jakékoli formě, písemně i ústně (nebo dokonce konkludentně). Forma směnečné smlouvy přitom bude do značné míry záviset na tom, k jakému kauzálnímu vztahu se bude směnka vztahovat.⁸

II.1 Směnka jako cenný papír

Z praktického hlediska můžeme směnku popsat jako cenný papír vydaný v zákonem stanovené formě, kterým se určité osoby (směneční dlužníci) zavazují majiteli směnky zaplatit v místě a čase vyplývajícím z listiny částku směnkou určenou s tím, že jde o závazky přímé, bezpodmínečné, nesporné a abstraktní.⁹

K bližšímu vymezení pojmu směnky můžeme dojít uvedením jejích rysů coby cenného papíru. Směnka musí vždy existovat ve formě listiny – je cenným papírem výlučně listinným, její zaknihování zákon o cenných papírech nepřipouští. Jako cennému papíru je jí vlastní, že je do ní vtělen závazek konkrétní osoby poskytnout jeho majiteli určité plnění. Tento vztah je neoddělitelně spojen s existencí jejího

⁴ V angloamerické terminologii se tento mimosměnečný smluvní vztah přibližně nazývá „underlying contract“. Viz Píšek, Z., Voženilková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995, s. 8.

⁵ Směnky, který takový reálný podklad nemají, bývají nazývány „plané“.

⁶ Nebo nějakého směnečného úkonu – převodu, akceptu, atp.

⁷ Kovařík, Z. Směnka jako zajištění, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 9.

⁸ Podstatná část směnečných smluv je však uzavírána ve formě ústní.

⁹ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 47

hmotného podkladu, proto se zánikem listiny (ať už jde o ztrátu či zničení), ve které je závazek inkorporován, dochází nezbytně i k zániku práv z ní plynoucích.¹⁰ Směnka jako cenný papír v tomto případě tedy není pouhým dokladem o existenci práva nebo pohledávky, ale přímo jejich hmotným vyjádřením a bez fyzického vlastnictví a předložení takového cenného papíru proto ani nenastává dlužníková povinnost plnění poskytnout. To, že je směnka cenným papírem listinným však neznamená, že podmínkou její platnosti je, aby byla napsána na papíru. V drtivé většině případů tomu tak je,¹¹ ale stejně tak může být směnka platně vystavena na jakémkoli nosiči, který je schopný dostatečně dlouhou dobu uchovat psaný text.¹² Pokud pak jde o možnost dematerializace směnek, tak, že by existovaly např. pouze v podobě digitálního zápisu na nějakém paměťovém médiu v centrální evidenci (jako tomu je u některých zaknihovaných cenných papírů), prozatím to nepřipadá v úvahu, protože by nejdříve muselo dojít k odpovídající změně ve směnečném a šekovém zákonu. Je třeba však i zmínit, že ani praxe zatím nenaznačila potřebu takového řešení.¹³

Směnka je cenným papírem se závazkem abstraktním, což znamená, že jí založený závazek nemusí být vázán na konkrétní hospodářský důvod, kauzu.¹⁴ Jediným právním důvodem plnění je zde samotná existence směnky splňující veškeré podstatné náležitosti, které zákon požaduje, proto zásadně platí, že mezi směnečným věřitelem a vybraným dlužníkem nemusí být žádný další důvod k placení, než samotná platná směnka. Taktéž při prokazování nároku ze směnky se zásadně nebere ohled na existenci či neexistenci jakéhokoliv hmotně právního vztahu, který by reálně zakládal oprávnění věřitele požadovat na dlužníkovi plnění. V řízení proto není třeba jiného důkazu než právě samotné směnky, která zde v podstatě tuto kauzu zastupuje. V tomto smyslu se také vyjádřil Vrchní soud v Praze: „Kdo se jako dlužník na

¹⁰ Avšak nemusí tomu tak být bezvýjimečně. I v případě ztráty nebo zničení listinného podkladu je možné ji nahradit listinou jinou - náhradní směnkou.

¹¹ V praxi se také směnky často objevují napsané na předtištěných formulářích, které lze běžně zakoupit, nebo jsou jako formuláře dostupné na internetových stránkách jednotlivých bankovních ústavů.

¹² Existuje dokonce judikát, kdy byla za platnou uznána směnka napsaná na vřku dřevěné krabice od doutníků, která byla tamtéž výstavcem podepsána. Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 21.

¹³ Píšek, Z., Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995, s. 6.

¹⁴ Ovšem ve skutečnosti se takové směnky, které by byly vystavovány bez takového ekonomického cíle, vyskytují jen velmi zřídka. Někdy bývá kauza vyjádřena tzv. kupeckou doložkou, „hodnota ve zboží“, „hodnota v hotovosti“ apod. Existence kauzy má vliv např. při eskontu směnky bance, kde jednou z podmínek poskytnutí úvěru je podmínka předložení dokladů, které prokazují obchodní charakter směnky.

směnku podepíše, je směnečně zavázán i tehdy, není-li mezi ním a majitelem směnky žádný jiný závazkový vztah. Nedostatek kauzálního vztahu není důvodem neplatnosti směnečného závazku, ale zakládá jen za podmínek čl. I. § 17 zákona směnečného a šekového námitku, která je jen ochranou proti povinnosti platnou směnku zaplatit.¹⁵

Směnka je dále cenným papírem vydávaným individuálně, její hromadná emise ani v podstatě její zastupitelnost nepřichází v úvahu. Tím se (mimo jiné), odlišuje od ostatních dlužnických cenných papírů, kterými jsou hromadně vydávané dluhopisy (obligace).¹⁶

Směnka je cenným papírem na řad, neboli ordrepapírem. Jako na takovém tedy na ní musí být vždy uvedena konkrétní osoba, v jejíž prospěch byla směnka vydána.¹⁷ V případě převodu směnky na třetí osobu se uplatní kombinace tradice a indosace, neboli písemného převodu práv a fyzického předání směnky. Pojem „na řad“ symbolizuje, že na směnce jsou všechny osoby postupně ze směnky oprávněné v nepřetržité řadě po sobě uvedeny. Každá směnka, která neobsahuje slova „nikoli na řad“ nebo jinou doložku stejného významu,¹⁸ je ordrepapírem ze zákona a nemusí tedy slova „na řad“ obsahovat.¹⁹

Směnka je cenným papírem dlužnickým, která, aby byla platnou, musí být vždy vystavena na určitou peněžitou částku (a to nejen ve vztahu k uvedení přesného vyjádření peněžité částky, ale i ve vztahu k měně, ve které má být směnka zaplacená).²⁰ Závazkem v ní obsaženém může být pouze přímý nebo nepřímý závazek peněžitého plnění, ve výši na směnce přesně uvedený, a to bezpodmínečný. V případě závazku k jakémukoliv jinému plnění by se již nemohlo jednat o směnku, přičemž následné zhojení této (stejně ovšem jako kterékoli jiné) podstatné náležitosti nepřichází v úvahu.²¹

¹⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11.2.1997, sp. zn. 5 Cmo 11/96.

¹⁶ Ty mohou být vydávány i v rámci hromadné emise, v podobě zaknihované, může u nich být např. zcela vyloučena převoditelnost, atd.

¹⁷ V případě, že by taková listina jméno prvního majitele neobsahovala, nebyla by platnou směnkou.

¹⁸ Použití této tzv. rektadoložky má za následek omezení možnosti majitele směnky převádět práva z ní formou indosamentu.

¹⁹ Dle §11 zákona č. 191/1950, zákon směnečný a šekový.

²⁰ Např. Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu R 31/1997.

²¹ Ale za určitých podmínek připadá v úvahu konverze právního úkonu, kdy nicotná směnka může být např. platnou poukázkou nebo potvrzením o dluhu anebo dlužnickým úpisem.

Z pohledu prokazování nároku je směnka cenným papírem nesporným, což v praxi znamená, že jedinou povinností věřitele při uplatňování práv ze směnky plynoucích je povinnost prokázat vlastnické právo ke směnce, přičemž důkazní břemeno v případném sporu o nároky ze směnky plně stíhá dlužníka (který navíc může zpravidla uplatnit pouze omezený okruh námitek). V případě, že ho neunes, bude povinen nárok ze směnky plnit, a to i v případě neexistence hmotně právního podkladu.

V (ne)poslední řadě je směnka cenným papírem přísně formalizovaným. Rozhodujícím hlediskem pro její platnost je dodržení všech vnějších formálních znaků požadovaných zákonem, náležitostí a postupů, a nikoli správnost jejího obsahu (na rozdíl od obchodněprávních i občanskoprávních vztahů). Jak uvádí v této souvislosti často citovaný výrok, „má-li směnka mít hodnotu zlata a stříbra, musí mít právní normy ze železa“.²² Tato přísnost je naprosto příhodná a vyplývá z abstraktnosti směnky, protože pouze závazek přísně formalizovaný může existovat ve své abstraktní formě.

II. 2 Základní druhy směnek - směnka cizí a směnka vlastní

Zákon směnečný a šekový rozlišuje pouze dva základní druhy směnek, a to směnku cizí a směnku vlastní. Oba vznikly již dávno ve středověku, přičemž se předpokládá, že starší formou je směnka vlastní. Podstatou směnky je, že jejím vystavením se buď výstavce zavazuje, že zaplatí svému věřiteli v určitém čase na určitém místě určitou peněžní částku, anebo tuto povinnost ve směnce přikazuje třetí osobě. Právě v těchto dvou odlišných způsobech plnění směnečného závazku potom spočívá kritérium pro rozlišení směnek na směnku cizí a směnku vlastní.²³

Směnka cizí tedy má od počátku nepřímého dlužníka, jímž je výstavce a přímého bude mít až v případě, kdy ji označený směnečník přijme (jinak, v případě odepření akceptu, zůstane bez něj). Oproti tomu směnka vlastní ihned od počátku

²² Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.32

²³ Toto rozlišení je v praxi provedeno vyjmenováním jejich náležitostí, které od sebe oba tyto druhy směnek odlišují. Zároveň s jejich uvedením zákon zmiňuje i případné následky neuvedení některých z nich.

přímého dlužníka (tj. výstavce) má a nepřímé mít sice může, ovšem pouze v případě, že bude dále převáděna.

Z určitého pohledu může být směnka vlastní považována za méně hodnotnou, a to proto (mimo důvodů majících kořeny v její historii), že zde vystupuje pouze jedna směnečně zavázaná osoba oproti dvěma u směnky cizí. Tuto nevýhodu však lze eliminovat například důvěryhodným směnečným rukojemstvím (avalem). Počet směnečně zavázaných osob se pak může v praxi projevit například při eskontu směnky bance, protože je jedním z hledisek pro případný odkup či neodkup směnky bankou.²⁴

Dalším možným pohledem na tuto problematiku je rozdělení směnek na směnky obchodní a směnky finanční. Za obchodní směnky jsou považovány ty, které vznikly na základě prodeje zboží a služeb na obchodní úvěr, tedy že za zboží nebylo zapláceno odběratelem ihned, ale místo toho jím byla vystavena (akceptována) směnka. Zde je vznik směnky spojen s dispozicí nějakým zbožím nebo službou. Skutečnost, že jde o směnku obchodní se většinou na směnce vyznačuje tzv. hodnotovou doložkou, s textací „hodnota ve zboží“ nebo „value received“. Tato forma směnky je ze své povahy (protože zde jde na druhou stranu vztahu určitá hodnota) méně riziková, což má svůj projev např. při eskontu, při kterém banky často přijímají pouze tyto směnky obchodní. Směnka finanční naopak spojena s pohybem zboží nebo služeb není a je jen výrazem nějaké finanční transakce, kdy dlužník proti jejímu vystavení (akceptaci) získává od věřitele finanční prostředky.²⁵

II.2.1 Směnka cizí (trata)

Jak jsem zmínil již dříve, zákon směnečný a šekový pojem směnky obecně nedefinuje. Stejně tak nedefinuje ani pojem směnky cizí²⁶, ovšem její vymezení můžeme abstrahovat z osmi náležitostí, které musí směnka cizí splňovat a které zákon směnečný a šekový vymezuje ve čl. I. § 1. Z těchto náležitostí vyplývá, že směnkou

²⁴ Píšek, Z., Voženilková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995. s. 8.

²⁵ Dvořák, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 313.

²⁶ Bill of Exchange nebo Draft (angl.), Lettre de Change (fr.), Wechsel (něm.), Letra de Cambio (španěl.)

cizí rozumíme listinu, která ve vlastním textu obsahuje označení, že jde o směnku a výstavce v ní bezpodmínečně přikazuje třetí osobě (směnečníkovi), aby v určitý den a na stanoveném místě zaplatila oprávněné osobě (věřiteli) určitou peněžitou sumu.²⁷ Listina, která tyto náležitosti nesplňuje není platnou směnkou, s výhradou případů, které stanoví čl. I. § 2 téhož zákona. Protože správně vyplněná směnka je základním předpokladem pro jakékoli její užití v praxi, v dalších odstavcích její jednotlivé náležitosti se zvláštním zřetelem k praktickému užití uvádím. Jedná se o:

- 1) Uvedení slova „směnka“ v souvislém textu listiny, a to v jazyku, v němž je směnka sepsána.

Zde je třeba připomenout, že zákon výslovně požaduje právě a jen slovo „směnka“, a nikoli tedy jakékoli jiné, byť by bylo obsahově totožné.²⁸ Stejně tak je důležité umístit ho do souvislého textu směnky, a nestačí tedy *jen* listinu tímto způsobem nadepsat. Naproti tomu, přesné označení druhu směnky, tj. např. „směnka cizí“ se nevyžaduje. Směnka také musí být sepsána v jednom jazyce – kombinace více jazyků nepřichází v úvahu a v takovém případě by se jednalo o směnku neplatnou.

- 2) Bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu.

Tato bezpodmínečnost příkazu je v textu vyjádřena hlavně rozkazovacím způsobem slovesa „platit“.²⁹ Pokud jde o „bezpodmínečnost“, již z jazykového významu vyplývá, že není možné vázat placení na jakoukoli podmínku, například na předchozí nezaplacení faktury, nedodání zboží apod. Bezpodmínečnost je zde tedy vlastně výrazem abstraktnosti směnky, protože zakazuje vázat placení na kauzální vztah, na základě kterého je směnka vystavena. Pokud jde o směnečnou sumu, platí, že směnka může být vystavena v jakékoli existující a platné měně (nikoli tedy pouze ve měně státu, ve kterém byla vystavena nebo ve kterém má dojít k placení).³⁰ Běžně se dnes také připouští označení měny podle ISO standardu (USD, GBP, CZK, atd.).³¹ Směnečná suma se na listině většinou uvádí jak ve formě psané, tak i ve formě číselné.

²⁷ Viz § 1, zákona č.191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový.

²⁸ Např. „Směnečná listina“ apod.

²⁹ V angličtině tedy „pay“, v němčině „zahlen Sie“, francouzštině „payez“, atd.

³⁰ K této problematice existuje řada judikátů, např. rozhodnutí Nejvyššího soudu R 31/1997.

³¹ Píšek, Z., Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995. s. 12.

Je ale potřeba mít na paměti, že v případě jejich rozpornosti by dle ustanovení čl. I. § 6 odst. 1 směnečného a šekového zákona měla přednost částka uvedená slovně.

3) Uvedení jména směnečníka.

Směnečníkem je osoba, která je adresátem příkazu a která má platit.³² Zákon směnečný a šekový požadavky na identifikační údaje nijak nepřibližuje, ale rozhodně lze jen doporučit, aby u právnické osoby byly uvedeny údaje ve shodě s obchodním rejstříkem a údaje fyzické osoby ve shodě s údaji v občanském průkazu, nejlépe včetně rodného čísla.³³ Směnečník se však přirozeně nestává směnečně zavázaným pouhým uvedením ve směnce, ale teprve přijetím – akceptem směnky. Z pohledu věřitele je pak vhodné trvat současně i na uvedení adresy směnečníka, protože pokud by směnka neobsahovala místo kde má být placeno, byla by v takovém případě splatná v místě uvedeném u jména směnečníka.³⁴ Pokud by tomu tak nebylo, majitel by směnku nemohl předložit k proplacení a směnka by se tak stala neplatnou.

4) Údaj splatnosti.

Zákon směnečný a šekový v čl. I § 3 stanoví, že splatnost je možné stanovit pouze čtyřmi způsoby, a to: na viděnou, na určitý čas po viděné, na určitý čas po datu vystavení a na určitý den. Směnky, které by měly dobu splatnosti stanovenou jinak, jsou neplatné.³⁵ Pokud údaj o splatnosti ve směnce chybí, platí, že je splatná na viděnou (takové směnky se však v praxi v podstatě nevyskytují).³⁶

5) Údaj místa, kde má být placeno (místo placení).

Tento údaj do směnky většinou uvádí její výstavce. Požadavek na jeho uvedení je z pohledu zákona zcela opodstatněný, protože směnečný dluh je dluh odnosný, a proto majitel směnku musí vědět, kde má směnku předložit k placení a případně ji pak protestovat. Tento údaj se poměrně často na směnce neobjevuje (zejména pak v zahraničním obchodě), což však nemá za následek neplatnost. V takovém případě

³² V angličtině „drawee“, v němčině „Bezogener“, francouzštině „tiré“, atd.

³³ K tomuto blíže rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 1.3.1995, sp. zn. 5 Cmo 387/94, který konstatoval, že údaj směnečníka musí být určitý potud, aby nebylo pochybností o identitě tohoto údaje s podpisem příjemce směnky.

³⁴ Uvedení adresy také mj. požadují banky v případě eskontu nebo reeskontu.

³⁵ K určitosti termínu splatnosti např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17.2.1999, sp. zn. 9 Cmo 504/98.

³⁶ Píšek, Z, Voženilková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995. s. 13.

platí, že místo, uvedené u jména směnečníka je místem platebním a zároveň je místem směnečnickova bydliště.³⁷ Pouze v případě, že tento údaj ve směnce není uveden, jde o směnku neplatnou. Alternativní uvedení několika různých míst, jako např. „v místě A nebo v místě B“ by učinilo směnku neplatnou a dokonce by zamezilo podpůrně použít místo uvedené u jména směnečníka.³⁸ Z praktického hlediska je ještě potřebné upozornit na osobu tzv. domiciliáta (tj. osoba, u níž je směnka splatná, v praxi půjde většinou o banku; u této osoby musí být směnka předložena majitelem dlužníkovi k zaplacení a ten má u ní povinnost směnku zaplatit), který se nesmí dostat do rozporu s platebním místem. Taková směnka by byla směnkou neplatnou.

6) Jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno.

Tato osoba se ve směnečné terminologii nazývá remitent. Ve směnkách vystavených podle ženevské konvence musí být uveden vždy³⁹. Převzetím směnky se remitent stává směnečným věřitelem, majitelem směnky. Zákon směnečný a šekový nestanoví přesné požadavky, jak má být ve směnce remitent identifikován, ale v podstatě pro něj platí totéž, co pro uvádění údajů u směnečníka.⁴⁰ Základním požadavkem je, aby se jednalo o osobu jednoznačně určitou a dostatečně určenou. V praxi se mimochodem často setkáme s tím, že remitentem je sám výstavce, přičemž tato skutečnost nečiní směnku neplatnou a naopak může být z obchodního hlediska výhodná. Pokud jde o možnost plurality remitentů, je přípustná a právo ze směnky může vykonat kterýkoli z nich, kdo směnku předloží.⁴¹

7) Datum a místo vystavení směnky.

I v tomto případě se jedná o náležitost, jejíž nedostatek směnečný a šekový zákon stíhá neplatností. Z praktického hlediska je zřejmě nejdůležitější zmínit, že datum vystavení nikdy nesmí být pozdější než datum splatnosti, opět by se jednalo o směnku neplatnou. Je možná i antedatace nebo postdatace. Co se týká místa vystavení, tím se rozumí obec. Nemusí jít tedy o absolutně přesné určení, význam spočívá

³⁷ Viz čl. I. § 2 odst. 3 zákona směnečného a šekového.

³⁸ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha C. H. Beck, 2001, s. 85.

³⁹ Úprava angloamerická naopak připouští také směnku „na doručitele“, tedy bez přesné identifikace remitenta.

⁴⁰ Blíže např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 5. 1997, sp. zn. 5 Cmo 40/96.

⁴¹ Viz např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 11. 1996, sp. zn. 5 Cmo 466/95.

hlavně v určení rozhodného práva pro formu směnky.⁴² Pro případ neuvedení místa vystavení platí dle čl. I. § 2 odst. 4 zákona směnečného a šekového, že směnka byla vystavena v místě uvedeném u jména výstavce.⁴³

8) Podpis výstavce.

Podpis výstavce je poslední z náležitostí, které zákon po směnce cizí požaduje. V podstatě jedinou podmínkou, kterou musí výstavcův podpis splňovat je, aby byl jeho a byl vlastnoruční. V praxi se však již u výstavců – fyzických osob rozšířil úzus uvádět k vlastnoručnímu podpisu i své jméno a ostatní identifikační údaje.⁴⁴ V případě osob právnických musí být podpis proveden tak, jak je uvedeno v obchodním rejstříku. Nejčastěji půjde o podpis (člena) statutárního orgánu, generálního ředitele, zmocněné osoby, apod.⁴⁵ Významnou okolností, spojenou s osobou výstavce je skutečnost, že výstavce odpovídá za akcept směnky směnečným a za zaplacení směnky. Odpovědnosti za přijetí je možné se zprostit připojením doložky „bez postihu“. Odpovědnosti za zaplacení směnky se zprostit nelze.⁴⁶

II.2.2 Směnka vlastní

Ze sedmi náležitostí požadovaných zákonem směnečným a šekovým v čl. I. § 75 pro směnku vlastní⁴⁷ vyplývá, že směnkou vlastní rozumíme listinu, která ve vlastním textu obsahuje označení, že jde o směnku a výstavce v ní bezpodmínečně slibuje, že v určitý den na stanoveném místě sám zaplatí určité osobě (směnečnému věřiteli) určitou peněžní sumu. Základním rozdílem proti směnce cizí tedy je skutečnost, že zde chybí směnečník. Pro směnku vlastní platí zásadně totéž, co pro směnku cizí, a proto zde uvádím jen příkladný výčet jejích náležitostí, bez jejichž splnění nemůže být listina platnou směnkou vlastní, případně s poukazem na výjimky,

⁴² Píšek, Z., Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995. s. 15.

⁴³ Pokud ale takové bude na směnce chybět také, bude směnka neplatná.

⁴⁴ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 47.

⁴⁵ K podepisování právnických osob na směnce blíže viz např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 25. 3. 1997, sp. zn. 5 Cmo 615/95.

⁴⁶ Taková by podle čl. I. § 9 odst. 2 zákona směnečného a šekového platila za nenapsanou.

⁴⁷ Promissory Note (angl.), Billet a Ordre (fr.), Wechsel (něm.), Pagaré (španěl.)

uvedené v poznámkách pod čarou. Ustanovení o směnce cizí, která jsou použitelná i pro směnku vlastní, vypočítává zákon směnečný a šekový v čl. I. § 77. Náležitosti směnky vlastní jsou:

- 1) označení, že jde o směnku, pojaté do vlastního textu listiny, vyjádřené v jazyku, ve kterém je tato listina sepsána;⁴⁸
- 2) bezpodmínečný slib zaplatit určitou peněžitou sumu;⁴⁹
- 3) údaj splatnosti;⁵⁰
- 4) údaj místa, kde má být placeno;⁵¹
- 5) jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno;⁵²
- 6) datum a místo vystavení směnky;⁵³
- 7) podpis výstavce.

II.2.3 Blankosměnka

Blankosměnku (biancosměnku) zde uvádím spíše pro zajímavost a z toho důvodu, že v praxi půjde vždy o zvláštní formu směnky cizí nebo vlastní. Zákon směnečný a šekový ji zmiňuje v čl. I. § 10, avšak blíže o ní a její podstatě nijak nemluví. Podrobněji se jí budu věnovat v části o směnce jako nástroji zajišťovacím, pročež se nyní omezím jen na konstatování, že jde o směnku vystavenou záměrně s vynecháním některé (některých) z jejích podstatných náležitostí s předpokladem, že tyto budou doplněny až následně na základě směnečného vyplňovacího práva.

⁴⁸ Vymezení druhu směnky v názvu jako „vlastní“ není potřebné.

⁴⁹ Slíb se vyjadřuje tvarem „zaplatím“.

⁵⁰ Pokud na vlastní směnce údaj o splatnosti chybí, platí, že je splatná na viděnou.

⁵¹ Není –li ve směnce uvedeno jinak, platí, že místem platebním je místo vystavení směnky a zároveň je místem výstavcova bydliště. Tato odlišnost od směnky cizí je přirozená, protože zde chybí směnečník.

⁵² Na rozdíl od směnky cizí zde ale nemůže v roli remitenta figurovat sám výstavce – šlo by opět o směnku neplatnou.

⁵³ Není –li ve vlastní směnce uvedeno místo jejího vystavení, platí, že byla vystavena v místě, uvedeném u jména výstavce.

III. Historický vývoj směnky s akcentem na její funkce

III.1 Stručná historie směnky v Evropě

Ačkoli by někdo mohl vznik směnky spojovat až s obdobím průmyslové revoluce a s ní spojeného rozkvětu světového obchodu, ve skutečnosti se listiny s povahou směnky začaly objevovat v obchodních stycích již ve středověku, a to ve 12. století v severní Itálii, která byla v té době centrem světového obchodu.

Původní funkcí, kterou směnka plnila, byla v podstatě funkce spotřebního úvěru a listina samotná tak vystupovala jako dlužní úpis poskytnutý proti půjčce. Šlo o listinu, která v sobě ztělesňovala pohledávku vůči jejímu vystaviteli. (Z toho také vyplývá převládající názor, že starším druhem je směnka vlastní.)⁵⁴

Záhy na to se začala směnka využívat i jako prostředek k bezpečnějším dispozicím s majetkem na velké vzdálenosti a dá se říci, že tak tehdy vlastně plnila stejnou funkci, jakou dnes plní cestovní šeky. Před nástupem tohoto instrumentu totiž musel mít obchodník, který se vydal za obchodem z jednoho města do druhého, u sebe velkou finanční hotovost, za kterou se chystal nakoupit své zboží. Protože však hrozilo velké nebezpečí oloupení, bylo třeba nalézt bezpečnější a praktičtější způsob, jak provádět takové finanční dispozice, než prostřednictvím tehdejších kovových platidel. A zde se právě otevřel prostor pro nástup směnek. Pro eliminaci rizika oloupení tak obchodník složil u svého finančníka, tzv. kampsora, v místě svého působiště určitou částku a ten mu jako protihodnotu vydal písemný slib - listinu⁵⁵ - ve které se zavazoval vyplatit proti předložení této listiny této osobě v určitém odlišném místě odpovídající částku v listině uvedenu.⁵⁶ Takto tedy mohli tehdejší obchodníci cestovat po celé Itálii bez obav z možného přepadení, protože i v případě, že by k němu došlo, lupič by loupeží získal pouze pro něj bezcenný papír. Pro tuto

⁵⁴ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.1.

⁵⁵ „lettera di cambio“

⁵⁶ tamtéž, s.1.

nespornou praktičnost se nelze divit, že se směnka brzy stala běžně užívaným nástrojem.⁵⁷

Z praktického hlediska však bylo třeba, aby –vzhledem k tomu, že platba měla většinou proběhnout daleko od místa, kde kampsor peněžní částku přijal –příslušnou částku vyplatila osoba od kampsora odlišná. Proto se začala utvářet síť obchodních partnerů jednotlivých kampsorů, kteří byli ochotni platební slib přijímajícího kampsora realizovat a předkladateli listiny příslušnou částku v platebním místě vyplatit.

Kampsoři začali postupně společně s vlastním úpisem zasílat ještě další listinu, ve které přímo vyzývali obchodního partnera v konkrétním místě, aby předkladateli listiny (anebo popřípadě i jiné osobě ve směnce uvedené) vyplatil příslušnou částku. Šlo tedy v podstatě o příkaz kampsora jeho obchodnímu partnerovi, aby v určitém místě konkrétní osobě ve směnce uvedené vyplatil určitou peněžitou částku, což je vlastně definice směnky cizí. V počátcích směnky cizí tedy, jak uvádí Z. Kovařík, stojí pouhá platební poukázka.⁵⁸

Síť obchodních partnerů kampsorů se neustále rozšiřovala a stejně tak se zvětšovalo i území jimi pokryté. Význam této původně jen doplňkové listiny postupně stále více narůstal a stále více údajů bylo uváděno pouze v ní, takže postupem času došlo až k úplnému vytlačení původně primární směnečné listiny a její funkce přebral cele dříve jen doplňkový průvodní dopis. Tyto listiny byly označovány jako „směnky vydané“ nebo také „tažené“ (*litterae tractae*) – z toho vyplynul i dnes někdy používaný název pro cizí směnku „trata“ (z toho také adresát listiny „trasát“ a vydavatel listiny –kampsor –„trasant“). Pojem „tažená směnka“ je dodnes používán v německém právu pro označení směnky cizí – „gezogener Wechsel“.⁵⁹

V průběhu dalšího vývoje se postupně také ustálil institut akceptu (tj. výslovného prohlášení adresáta listiny –trasáta –že částku v listině uvedenou skutečně vyplatí) a institut indosamentu (tj. institutu umožňujícího převod směnky na další osobu rozdílnou od osoby původně ve směnce uvedené).

⁵⁷ Postupem času se tyto listiny, vydávané spolehlivými a důvěryhodnými osobami, začaly taktéž využívat jako praktická alternativa k tehdejším kovovým platídlům, a začaly zároveň plnit funkci platebního nástroje –směnka tak ve svých počátcích předznamenala budoucí vznik dnešních bankovek.

⁵⁸ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.2.

⁵⁹ tamtéž, s. 2.

Tímto se v podstatě vývoj směnky v jejích základních rysech uzavřel a dospěl až do podoby v jaké ji (samozřejmě s určitými odlišnostmi) známe dnes.⁶⁰

Z výše uvedeného plyne, že funkce, kterou směnky v průběhu historie zastávaly, nebyly vždy stejné. Během svého vývoje plnila směnka zpočátku funkci dlužního úpisu (nebo chceme-li, spotřebitelského úvěru) a později pak zejména funkci prostředku platebního. Tato funkce v podstatě v zahraničí až dodnes převažuje. U nás je přitom v současnosti nejčastěji využívána jako prostředek zajišťovací.

II.2 Stručná historie směnky u nás

Pokud jde o vývoj směnky v českých zemích, již brzy po rozšíření směnky v severní Itálii můžeme nalézt výskyt tohoto instrumentu i zde. Jak uvádí Z. Kovařík na základě práce historika J. Pekaře, v městském archivu v Českých Budějovicích je zachována listina, vykazující v podstatě veškeré náležitosti směnky vlastní (až na neuvedení slova „směnka“ v textu samotné listiny), ve které je jako rukojmí podepsán Jan Žižka. Význam tohoto zjištění spočívá zejména v tom, že Jan Žižka byl tehdy, stejně tak jako s nejvyšší pravděpodobností i ostatní osoby v listině uvedené, nevýznamnou osobou, a tedy z existence této listiny je možné usuzovat, že směnka byla u nás již v této době (tj. koncem 14. století) pravděpodobně celkem široce rozšířeným nástrojem.⁶¹

První psaná právní úprava na našem území spadá do období rakouské monarchie. Přichází v roce 1763, kdy byl patentem Marie Terezie zaveden Směnečný řád, společně s nímž byly také zřízeny obchodní a směnečné soudy v Praze, Brně a Opavě. Tento směnečný řád byl prvním právním předpisem, který se vztahoval na celé území tehdejšího Rakouska, tedy i na české země.⁶²

Dalším právním předpisem se stal inovovaný Směnečný řád, zavedený císařským patentem č.51/1850 ř.z., který byl posléze recipován zákonem č.11/1918 do právního řádu ČSR. Tento směnečný řád z r.1850 ovšem platil pouze pro území

⁶⁰ Největšího rozmachu přitom dosáhly v průběhu 18. století v souvislosti se vznikem celosvětového trhu. Nejezpínský, K. Směnka v obchodě a podnikání, Praha: Progress, 1992, s. 9.

⁶¹ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.7.

⁶² Na území Rakouska však nebyl prvním, protože již v roce 1717 byl patentem zaveden Směnečný řád pro Dolní Rakousko. Viz tamtéž, s.8.

dnešního Česka – na Slovensku a Podkarpatské Rusi zůstalo v platnosti směnečné právo uherské. Právní dualismus v této právní oblasti trval až do roku 1928, kdy byl přijat Směnečný a šekový zákon č. 1/1928 Sb., který rozdvojenou úpravu sjednotil pro území celé tehdejší Československé republiky a představoval kvalitní úpravu směnečného práva.⁶³

Významným mezníkem datujícím se do této doby bylo konání Ženevské konference v letech 1930 až 1931⁶⁴, které se účastnilo 31 států, a která si dala za cíl sjednocení do té doby roztržité úpravy směnečného práva. Jejím výsledkem bylo přijetí tří mezinárodních úmluv, týkajících se směnečného práva (konkrétně se jednalo o Úmluvu o jednotném zákonu směnečném, Úmluvu o střetech zákonů a Úmluvu o směnečných poplatcích). Paradoxem je, že ačkoli se Československo tehdy nikoli nevýznamně spolupodílelo na vzniku všech tří dokumentů, i přes jejich podpis k ratifikaci u nás z různých důvodů nikdy nedošlo.⁶⁵

K promítnutí Ženevských zásad do naší právní úpravy tak došlo až v souvislosti s nařízením protektorátní vlády č. 111/1941 Sb., kterým byl na našem území zaveden Jednotný směnečný řád, vycházející z německého směnečného práva.

Po roce 1945 se obnovené Československo muselo opět vypořádat s dvojitou právní úpravou, a to úpravou protektorátní, která platila v Česku a úpravou platnou na území dřívějšího Slovenského štátu, přičemž obě tyto úpravy byly navíc v kolizi s předválečným zákonem č.1/1928 Sb., který zůstal jako předválečná úprava v platnosti.⁶⁶

Tento problém přetrval až do r. 1950, kdy byl přijat nový zákon směnečný a šekový č. 191/1950 Sb., který vycházel (a vychází) ze Ženevského směnečného práva a který zůstal v platnosti až dodnes.⁶⁷

⁶³ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.9.

⁶⁴ Dědič, J., Pauly, J. Cenné papíry. Praha: Prospektum, 1994, s. 59.

⁶⁵ Hlavním důvodem následného neratifikování byla zejména nesporná kvalita nedávno přijatého směnečného zákona č. 1/1928 Sb. a také skutečnost, že se otázka ratifikace stala předmětem politického boje. Viz Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.9.

⁶⁶ S ohledem na povahu válečných směnečněprávních předpisů totiž tyto zřejmě nemohly být v souvislosti s vydaným dekretem prezidenta republiky o obnovení právního pořádku (publikovaným pod č. 30/1945 Sb.) považovány za neplatné. Viz tamtéž, s. 10.

⁶⁷ Po recepci ústavním zákonem České národní rady č. 4/1992 Sb., čímž se stal součástí právního řádu České republiky.

V souvislosti s používáním směnky v době předválečné republiky i za protektorátu Čechy a Morava lze i s ohledem na četnost úprav konstatovat, že směnka byla i nadále po celou tuto dobu běžným a často používaným nástrojem.

Tak tomu však přestalo být v období následujícím po roce 1948, kdy směnka v souvislosti se změnou politických a hospodářských poměrů a nástupem centrálně plánovaného hospodářství vyšla v tuzemském obchodním i neobchodním styku zcela z užívání, přičemž, jak již bylo zmíněno výše, nešlo o nedostatek právní úpravy. Příčin by se zřejmě dalo najít mnoho, ale nejpodstatnější z nich byla jistě praktická nemožnost využití tohoto nástroje v kontextu společenské reality. Mezi obchodníky šlo hlavně o nemožnost soukromoprávně mezi sebou sjednávat dodavatelské úvěry⁶⁸, mezi neobchodníky pak o obecnou neznalost institutu a nezvyklost. V mezinárodním obchodu se státy mimo oblast zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci se naopak směnky využívalo v různých situacích i nadále. Důvodem byla potřeba přizpůsobit se zvyklostem „západního“ trhu.⁶⁹

Po roce 1989 u nás dochází k renesanci směnky i ve vnitrostátním hospodářském styku. Důvodem, proč se směnka i bez větší propagace navrátila do tuzemského obchodního života je mimo její nespornou praktičnost také ta skutečnost, že vznikla naprosto přirozeně z potřeb obchodu a je tak v určitých obchodních záležitostech v podstatě nenahraditelná.

⁶⁸ Na tyto operace měla monopol tehdejší centrální banka (popř. ještě omezený okruh dalších bank).

⁶⁹ Píšek, Z., Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995. s. 3.

IV. Základní rozdíly mezi ženevským směnečným právem a angloamerickou úpravou

IV.1 Krátký historický exkurz

Pokud chceme popsat základní rozdíly, které panují mezi těmito dvěma hlavními současnými systémy, bude praktické opět krátce pohlédnout do historie. Pochopitelnou skutečností totiž je, že úprava směnečného práva se původně vyvíjela jako právo zvykové, a to vždy jen s ohledem na konkrétní místní oblast.⁷⁰ První pokusy o písemnou regulaci se objevily ve 14. století prostřednictvím směnečných řádů. Jako příklad takové rozsáhlejší písemné regulace, ačkoli z období pozdějšího, můžeme uvést např. francouzský Ordonance de commerce z roku 1673, jehož pátou a šestou část tvořilo právě směnečné právo.⁷¹

S postupným vznikem národních států pak dochází k sekularizaci jednotlivých směnečných úprav, což logicky vedlo také ke ztížení používání směnek v mezinárodním obchodu. I přes tuto rozříštěnost však dochází k etablování tří základních směnečných systémů.⁷²

První z těchto oblastí byla směnečná úprava francouzská, která byla obsažena v Code de commerce z roku 1807. Tato úprava se však nevztahovala pouze na území Francie, ale také na další země, které tehdy spadaly do oblastí francouzského vlivu.

Oblastí druhou pak byla oblast směnečného práva anglosaského, která vznikla na britských ostrovech. Zde bylo zvykové směnečné právo kodifikováno v Bills of Exchange Act z roku 1882.⁷³ Ve Spojených státech amerických pak byl v roce 1933 přijat jako základní norma Uniform Commercial Code.

Za třetí oblast můžeme označit prostředí směnečného práva rakousko – německého, která vznikla na základě konference konané v Lipsku v roce 1874, které

⁷⁰ I přes vznik na různých místech však měla tato regulace relativně univerzální charakter, protože vyplynula z přirozených potřeb tehdejšího trhu.

⁷¹ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s.4.

⁷² tamtéž, s. 4

⁷³ Tzv. Chalmersův zákon.

se účastnily německy mluvící státy.⁷⁴ Výsledkem této konference byl Směnečný řád, který byl pak účastníky převzat do tuzemských právních úprav.⁷⁵

Postupem času poté došlo ke sjednocení francouzského a rakousko – německého systému,⁷⁶ čímž se již ustavily dnešní dva hlavní systémy směnečného práva – systém angloamerický a systém zemí, které se řídí úpravou ženevskou.⁷⁷

Země, které podepsaly Ženevské úmluvy jsou následující:⁷⁸ Albánie, Belgie, Bulharsko, Brazílie, Československo, Dánsko, Ekvádor, Finsko, Francie, Indonésie, Island, Itálie, Japonsko, Jugoslávie, Kolumbie, Lucembursko, Lichtenštejnsko, Maďarsko, Monako, Německo, Nizozemí, Norsko, Peru, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, San Marino, Surinam, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko a v roce 1936 i SSSR.

Mezi státy, kde platí právní úprava anglosaská patří zejména: Spojené státy americké, Velká Británie, Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Indie, Pákistán a země bývalého britského impéria.⁷⁹

IV.2 Jednotlivé rozdíly

Základním rozdílem, který je třeba zmínit hned v první řadě je skutečnost, že angloamerická úprava je celkově volnější, klade v porovnání s úpravou ženevskou menší nároky na formální náležitosti směny a více se snaží přizpůsobovat potřebám obchodu. Lze tedy říci, že směnka vydaná podle ženevského práva bude vyhovovat úpravě angloamerické.⁸⁰ Pokud jde o podstatné náležitosti, angloamerická úprava je neobsahuje a místo toho stanoví definice směny cizí i směny vlastní. Obě úpravy

⁷⁴ Ovšem její výsledky ovlivnily i oblast celé střední Evropy, včetně oblasti Skandinávie, Balkánu (s výjimkami) a oblast carského Ruska.

⁷⁵ Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 5.

⁷⁶ Posléze dále unifikovanou na základě Ženevské konference.

⁷⁷ Vedle těchto dvou systémů je ještě vhodné zmínit pokus o unifikaci směnečného práva v celosvětovém měřítku iniciovanou Organizací spojených národů, kterou vypracovala Komise Spojených národů pro mezinárodní právo obchodní (UNCITRAL). Tato úprava však nemá nahradit dosavadní směnečné úpravy, ale pouze platit (za určitých podmínek) fakultativně vedle nich. (Pozn.: ČSFR, ani Česká republika k této úmluvě –přinejmenším zatím –nepřistoupily.)

⁷⁸ Řada zemí tehdy úmluvy sice nepodepsala, ale přesto se jejich zásadami řídí. Mimo jiné také Čína, Mexiko, Libanon, francouzsky mluvící africké státy, atd.

⁷⁹ Dvořák, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 309.

⁸⁰ Ale naopak tak tomu vždy není.

však ve výsledku požadují náležitosti v podstatě stejné, ovšem s několika rozdíly, které uvádím níže.⁸¹ Proto je při používání směnek vždy potřebné vědět, jakým právem se dotýčná směnka řídí. Z hlediska praktického používání směnky v obchodním styku jsou tyto odlišnosti velmi významné zejména pro všechny vývozce i dovozce. Oběma oblastem jsou společné tyto náležitosti s uvedenými odchylkami:⁸²

Základním požadavkem Ženevské konvence je především uvedení slova „směnka“ v souvislém textu v těle listiny, které musí být napsáno ve stejném jazyce, ve kterém je napsána samotná listina. Oproti tomu anglosaská úprava tuto náležitost nepožaduje, takže listina vydaná v oblasti řídicí se touto úpravou bude i bez jeho uvedení platnou směnkou. Přesto se však dá říci, že i směnky, které jsou vydávány v angloamerické oblasti slovo „směnka“ v textu listiny obsahují (a to hlavně z praktických důvodů zjednodušení vzájemných obchodních styků) a je spíše výjimkou, když tomu tak není.⁸³

Směnka vystavená v obou oblastech musí obsahovat bezpodmínečný příkaz (slib) k zaplacení určité peněžité částky, přičemž se musí jednat o měnu existující a platnou. Odlišnost můžeme shledat v oblasti úročení, kde úprava ženevská dovoluje úročit pouze směnku splatnou na viděnou a určitý čas po viděné (přičemž musí být tato doložka uvedena přímo ve směnce). V jiné směnce by úroková doložka platila za nenapsanou. Naproti tomu angloamerická úprava dovoluje úročit směnku jakoukoli.

Směnka vystavená v obou oblastech musí obsahovat jméno směnečníka, tzn. toho, kdo má podle směnky povinnost platit.

Pokud jde o uvedení splatnosti směnky, nejedná se zde o obligatorní údaj, jehož nepřítomnost by měla za následek neplatnost listiny. V takovém případě se uplatní zásada, že směnka je splatná okamžitě proti jejímu předložení. Jinak ženevská úprava

⁸¹ Bills of Exchange Act 1882 ve článku 3. definuje směnku cizí takto: (1) A bill of exchange is an unconditional order in writing, addressed by one person to another, signed by the person giving it, requiring the person to whom it is addressed to pay on demand or at a fixed or determinable future time a sum certain in money to or to the order of a specified person, or to bearer.

(2) An instrument which does not comply with these conditions, or which orders any act to be done in addition to the payment of money, is not a bill of exchange.

⁸² Následující výklad se týká směnek cizích. U směnek vlastních je situace totožná s tím rozdílem, že na směnce není uveden směnečník.

⁸³ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 6.

připouští pouze čtyři způsoby splatnosti, a to: na viděnou, na určitý čas po viděné, na určitý čas po datu vystavení nebo na určitý den. Směnky s uvedením jiné doby splatnosti jsou neplatné. Angloamerická úprava povoluje i splatnost jinou, ale ta nesmí být vázána na událost, u které není jisté, zda vůbec nastane.⁸⁴

Obě úpravy dále shodně požadují, aby ve směnce bylo uvedeno určité místo, kde má dojít k placení. Neuvedení této náležitosti však nemá za následek neplatnost směnky, pouze pak platí, že platebním místem je místo uvedené u jména směnečného věřitele.

Směnka vydaná v oblasti řídicí se úpravou ženevskou musí obsahovat jméno směnečného věřitele, neboli toho, komu nebo na jehož řad má být placeno (remitenta). Směnka, která se řídí úpravou anglosaskou, naproti tomu tuto náležitost nevyžaduje, a může znít i na doručitele⁸⁵.

Další náležitostí je požadavek uvedení místa a data vystavení směnky. Pokud na směnce místo vystavení uvedeno není, má se za to, že tímto místem je výstavcovo bydliště.⁸⁶

Směnka vydaná v obou oblastech musí také obsahovat vlastnoruční podpis výstavce.

Z výše uvedeného tedy plyne, že základní rozdíly mezi oběma úpravami vyplývající z podstatných náležitostí můžeme nalézt tři, a to povinnost uvedení slova „směnka“ v textu listiny, možnost vystavení směnky na doručitele v angloamerické úpravě a rozdíly související s konkretizací doby splatnosti na směnce.

Dalšími rozdíly jsou úprava směnečného rukojemství, úprava indosamentu⁸⁷ a úprava promlčecí doby.

⁸⁴ Tzv. contingency. Španělská úprava při tom zná ještě tzv. směnky veletržní, které jsou splatné v době trvání veletrhu. Viz Píšek, Z, Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995, s. 13.

⁸⁵ „To the Bearer“

⁸⁶ Místo a čas vystavení přitom nemusí odpovídat skutečnosti, jediným požadavkem je, aby uvedené místo a čas bylo možné a určité.

⁸⁷ Tj. zápisu o provedeném převodu práv ze směnky na jinou osobu.

V ženevské úpravě je směnečné rukojemství řešeno avalem, neboli úkonem, kterým obvykle další osoba na směnce přebírá povinnost zaplatit v případě, že nezplatí osoba, za kterou se avalista zaručil. Úprava anglosaská tento institut nezná, ale používá institut podobný – tzv. koakcept. Koakceptantem je jeden ze směnečníků uvedených ve směnce, který se zavazuje směnku zaplatit, pokud nebude zaplácena zbylými směnečníky. Pokud tedy věřitel chce, aby jeho směnka obsahovala ručení dalšími osobami, musí je ve výčtu směnečníků uvést. Na směnce se pak může objevit text „coaccepted by“ nebo „payment guaranteed“ s uvedením jména a podpisem příslušného koakceptanta.⁸⁸

Rozdíl v úpravě institutu indosamentu je následující. Ženevská konvence požaduje provedení převodu bez jakýchkoli podmínek a v případě, že by ve směnce taková podmínka uvedena byla, hledělo by se na ní, jakože tam napsána není. Na rozdíl od toho angloamerická úprava určité formy omezených indosamentů připouští.

Posledním rozdílem, který zde uvádím, je řešení otázky vymezení promlčecí doby. Ženevská úprava omezuje lhůtu, ve které je možné vykonat směnečná práva proti přímým dlužníkům na tři léta, zatímco Bills of Exchange Act tuto dobu prodloužil na dobu šesti let od splatnosti.

⁸⁸ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 7.

V. Platná právní úprava

Základní normou upravující naše směnečné právo je zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, který i dnes představuje vysoce kvalitní normu a upravuje podstatnou část všech otázek směnečného práva. Dalšími právními předpisy, které s institutem směnky také souvisí, jsou zejména občanský zákoník, obchodní zákoník, občanský soudní řád, zákon o cenných papírech a několik dalších právních předpisů.

V.1 Zákon č.191/1950 Sb., zákon směnečný s šekový

Základním pramenem českého směnečného práva je, a to i navzdory dlouhé době, která již od jeho vydání uplynula, stále zákon č.191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, jímž byl do našeho právního řádu inkorporován obsah ženevských dohod.⁸⁹ Tedy i navzdory faktu, že bývalé Československo nikdy Ženevské úmluvy neratifikovalo, se dnes Česká republika⁹⁰ v této oblasti řadí do rodiny ostatních kontinentálních evropských zemí, řídících se ženevskou úpravou.

Tento právní předpis patří k našim nejstarším a současně, jak ostatně prokázala právě jeho trvalost, zřejmě také k nejkvalitnějším. Zákon směnečný a šekový byl za celou dobu své existence pouze jednou novelizován, a to zákonem č.29/2000 Sb., zákon o poštovních službách, ovšem zde šlo o novelu s ohledem na obsah zákona nevýznamnou. Konkrétně se jednalo o nahrazení věty „Lhůta je dodržena, byl –li dopis se zprávou podán během lhůty na poštu.“ větou „Lhůta je dodržena, byla –li během lhůty podána poštovní zásilka obsahující zprávu.“ V této souvislosti je ovšem třeba zmínit, že po té, co vstoupí v účinnost zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)⁹¹, bude mít mimo jiné vliv i na úpravu v zákoně směnečném a šekovém.

⁸⁹ Jednotný směnečný zákon byl přejet v ustanoveních § 1-78 a Úmluva o střetech zájmů v ustanoveních § 91-98. Viz Kotásek, J. Úvod do směnečného práva. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, s. 18.

⁹⁰ Stejně jako Slovenská republika.

⁹¹ Který vstoupí v účinnost 1. 7. 2007.

Jak vyplývá již z jeho názvu, zákon směnečný a šekový obsahuje úpravu jak směnečného práva, tak i práva šekového. S ohledem na tuto skutečnost jsou proto z pohledu této práce významné pouze články první a třetí, které se věnují právu směnečnému. Úprava je kogentní a umožňuje tak odchylky pouze v případech, kde je to výslovně povoleno. Zároveň však v případech, kde to lze, je snaha směnku zachovat v platnosti a k takovým nepovoleným úkonům nepřihlížet. Stejně tak přichází v úvahu i možnost, kdy bude úkon neplatný nebo neúčinný z pohledu směnečného a šekového zákona, ale bude platný podle předpisů obecných za podmínek § 41a občanského zákoníku. Typicky může jít například o konverzi neplatné směnky vlastní na dlužní úpis, apod.⁹²

Z pohledu používání směnek v praxi lze závěrem konstatovat, že v oblasti směnečného práva je naše právní úprava v souladu s úpravami v ostatních zemích řídicích se ženevskou konvencí, což je z praktického hlediska jednoznačně pozitivním faktem. Nicméně, pokud jde o případné změny tohoto dlouhodobého zákona, některé v blízké budoucnosti jistě budou třeba. Ovšem při současné politické situaci nelze než souhlasit s názorem Z. Kovaříka a R. Chalupy, že případné pokusy o jeho novelizaci by nejpravděpodobněji vedly spíše ke zhoršení současného stavu, a je proto lepší a bezpečnější spokojit se s úpravou stávající, která prozatím postačuje.

V.2 Úprava v dalších právních předpisech

Směnka jakožto cenný papír je dále upravena v zákonu č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů. V této normě je však institut směnky zmíněn pouze okrajově, navíc zákon prošel nedávno velkou novelizací a pro oblast směnky je jen málo významný. Směnek se přímo týká pouze ustanovení § 1, kde zákon výslovně jmenuje směnku mezi cennými papíry (aniž by ji však jakkoli definoval⁹³), dále ustanovení § 3 až 5 a ustanovení části druhé téhož zákona, která upravují smlouvy o listinných cenných papírech. Protože však zákon směnečný a šekový je k zákonu o cenných papírech přirozeně normou speciální, jeho použití by

⁹² Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 16.

⁹³ Jak ovšem uvádí Z. Kovařík, teoreticky je skutečnost, že směnka je cenným papírem, naprosto nepochybná a pochybnosti o tomto nebyly ani před účinností tohoto zákona, který v našem právním řádu žádného historického předchůdce nemá.

připadalo pouze v případě, že by zákon směnečný a šekový nějakou otázku sám neupravoval.

Dalšími předpisy, které se směňky bezprostředně dotýkají jsou také občanský zákoník jako základní subsidiární norma pro oblast soukromého práva a u případů jím neupravených přichází do úvahy také úprava v obchodním zákoníku, který je normou k němu speciální.⁹⁴ Z pohledu práva procesního se používání směňky týká také občanský soudní řád, který v § 175 upravuje zkrácené směnečné řízení.

Z dalších zákonů jsou pro směnečné právo významné také zákony č. 328/ 1991 Sb., o konkursu a vyrovnání ve znění pozdějších předpisů a nový zákon č. 182/ 2006 Sb., insolvenční zákon. I vůči těmto zákonům je zákon směnečný a šekový normou speciální. Další související normou je pak zákon č.219/ 1995 Sb., devizový zákon, který je však naopak speciálním vůči zákonu směnečnému a šekovému.

VI. Jednotlivé způsoby použití směňky v praxi

Jak již vyplynulo z historického exkurzu, funkce směňky se v různých historických obdobích lišila. V průběhu času tak směňka sloužila jako dlužnický úpis, jako nástroj umožňující bezpečnější transport peněžních prostředků na velké vzdálenosti i jako nástroj platební. Její původní funkce pak převzaly právní nástroje jiné⁹⁵. V současnosti u nás směňka plní v první řadě funkci zajišťovací, a to ve výrazném poměru oproti způsobům ostatním.

V kontextu této kapitoly je třeba zmínit, že následující rozdělení nemá oporu v zákonných ustanoveních zákona směnečného a šekového a nejedná se tedy o nějaké zvláštní, samostatné druhy či poddruhy směňek - jde pouze a výhradně o rozdělení, které vyplývá z praktického používání. Hlavním kritériem pro rozdělení proto bude směnečná smlouva, která vlastně definuje budoucí funkci té které směňky.

⁹⁴ Jak vyplývá mimo jiné také z jeho § 1.

⁹⁵ Např. cestovní šeky.

Toto rozdělení navíc neplatí absolutně, protože jednotlivé funkce směnky se většinou navzájem prolínají, doplňují, anebo se mohou dokonce v čase měnit. Tak může například směnka původně vystavená jako platební pro dlužníka znamenat i určitou formu úvěru, protože jejím vystavením získává odklad placení až do okamžiku, než ta nabude splatnosti. Právě tato rozmanitost a flexibilita využití dělá ze směnky velmi praktický a užitečný nástroj, který lze použít v nejrůznějších obchodních vztazích.

V podstatě tak mohou být hlavní způsoby použití směnky v praxi následující:

- a) směnka může být použita jako nástroj platební;
- b) směnka může být použita jako nástroj úvěrový;
- c) směnka může být použita jako prostředek ke získání hotových peněz;
- d) směnka může být konečně použita také jako nástroj zajišťovací.

VI.1 Směnka jako nástroj platební

Pokud jde o využívání směnky jako platebního nástroje, v minulosti bývaly směnky k tomuto účelu využívány zřejmě nejčastěji a v zahraničí tomu tak je zpravidla dodnes⁹⁶. V současné době se však v tuzemských podmínkách k tomuto účelu používají směnky spíše výjimečně, a to i navzdory tomu, že se jedná o vhodný prostředek k financování obchodních aktivit podnikatelských subjektů v situacích, kdy jim chybí volné hotové peníze. Tato situace je nejspíše důsledkem čtyřicetiletého období socialistického Československa, kdy používání směnek z praxe prakticky vymizelo a ještě dnes okolo používání směnek panuje řada obav, pramenících částečně z neznalosti a částečně z nedostatku zkušeností s tímto užitečným nástrojem.

⁹⁶ Kovařík, Z. Směnka jako zajištění, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 1.

Jak jsem již zmínil v oddíle této práce věnujícímu se vývoji směnky v Evropě, záhy po té, co instrument směnky vznikl a začal se užívat jako forma dlužního úpisu, začalo se směnek využívat také jako alternativy k tehdejšími kovovým platidlům. Platební funkce směnky tak byla jednou z jejích prvních a do značné míry tehdy předznamenala budoucí zavedení papírových peněz.

Podstatou vystavení směnky v případě, že má plnit funkci platebního nástroje je předpoklad, že v budoucnu má při její splatnosti skutečně dojít k zaplacení dlužné částky. V tomto případě tedy směnka plní funkci peněz –pokud se bude vztah vyvíjet původně předpokládaným způsobem, jeho výsledkem bude zaplacení směnky. Platební směnky jsou tedy opakem směnek zajišťovacích a platební směnka tak nemůže v témže okamžiku zastávat zároveň funkci platební i funkci zajišťovací.⁹⁷ Dlužník se zde věřiteli zavazuje, že majiteli směnky (případně třetí osobě) zaplatí v určitý čas na určitém místě určitou peněžní sumu a vydaná směnka tak věřiteli v podstatě nahrazuje hotové peníze. Protože je směnka cenným papírem obchodovatelným, směnečný věřitel ji může prodat a získat tak odpovídající hotovost, a to ještě v době před splatností směnky. Stejně tak může směnku použít k uhrazení svých vlastních závazků, kdy v takovém případě indosuje směnku na věřitele z jiného právního vztahu, ve kterém sám vystupuje jako dlužník. Dlužník ze směnky je pak povinen částku, na kterou je směnka vystavena, vyplatit novému majiteli.

Platební směnky se vyskytují ve dvou formách. První z nich je případ směnky pro soluto,⁹⁸ kdy je směnka vystavena přímo jako nástroj k uhrazení určité povinnosti a nahrazuje původně smluvené plnění –jedná se tedy o placení směnkou. Směnečný vztah zde existuje vedle původního pouze do okamžiku, kdy dojde k předání směnky věřiteli. V konkrétním závazkovém vztahu se věřitel z tohoto vztahu na základě dohody stává namísto toho věřitelem ze směnky, čímž zaniká původní pohledávka, která je nahrazena pohledávkou směnečnou.⁹⁹ Jedná se tedy o privativní novaci. Jak vyplývá z rozsudku Vrchního soudu v Praze, předpokladem takového způsobu placení je však vždy dohoda obou subjektů, dlužníka a věřitele, o tomto způsobu úhrady dluhu. Jednostranně vnutit směnku jako náhradu za původní plnění v žádném

⁹⁷ Ale v průběhu času takové proměny nelze vyloučit, a to i opakované.

⁹⁸ Nebo také občas „salvo incasso“.

⁹⁹ Je ovšem potřeba, aby v takovém případě účastníci do původního vztahu zakotvili, že směnka má být dána jako placení, protože občanský zákoník v § 516 odst. 2 stanoví, že „Nevyplývá-li z dohody nepochybně, že sjednáním nového závazku má dosavadní závazek zaniknout, vzniká nový závazek vedle dosavadního závazku...“

případě nelze.¹⁰⁰ Co se týká okamžiku vzniku této dohody, není obecně nutné, aby k taková dohoda byla sjednána předem, může k ní dojít kdykoli v průběhu závazkového vztahu dokud povinnost zaplatit trvá.

Případem druhým je placení prostřednictvím směnky. Hovoříme o směnce pro solvendo. Základním rozdílem oproti případu placení směnkou zde je, že původní závazek dlužníka nezaniká, ale existuje dále paralelně s novým závazkem směnečným, s tím, že účastníci tohoto vztahu směřují ke splnění dluhu prostřednictvím uhrazení směnky. Jedná se tedy o kumulativní novaci. Jejím uhrazením pak zanikají závazky oba - jak závazek původní, tak závazek směnečný. Tento případ je výslovně zmíněn v § 334 obchodního zákoníku, který stanoví, že „...Věřitel je však oprávněn požadovat splnění peněžitého závazku ze smlouvy jen v případě, že nemůže dosáhnout jeho splnění ze ...směnky.“. Důvodem upřednostnění závazku směnečného jsou důvody praktické, které spočívají jednak ve výhodnějším postavení věřitele ze směnky v případě eventuálního vymáhání nesplacené pohledávky, a zejména také v možnosti získat plnění z původního závazku ještě před jeho splatností (např. prodejem směnky nebo jejím použitím jako prostředku ke získání úvěru).

Z pohledu nového majitele směnky určitě lze doporučit, aby si nechal dlužníkovu směnku na jeho účet avalovat třetí osobou, a to nejlépe například bankou. Tím se (zejména v případě bonitního ručitele) značně zvyšuje jistota, že směnka bude řádně zaplacená. Čl. I. § 47 zákona směnečného a šekového totiž umožňuje majiteli směnky vybrat si při inkasu směnky buďto dlužníka anebo ručitele, protože „Všichni, kdož směnku vystavili, přijali, indosovali *nebo se za ni zaručili*, jsou zavázáni majiteli rukou společnou a nerozdílnou.“. Což jsou navíc samozřejmě i důvody zvyšující pravděpodobnost možného prodeje dotyčné směnky další osobě.¹⁰¹

¹⁰⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1994, sp. zn. 5 Cmo 150/93.

¹⁰¹ Někdy je existence ručitele dokonce podmínkou takového prodeje – viz eskont nebo forfait.

VI.2 Směnka jako nástroj úvěrový

Úvěrování pomocí směnky je v současném obchodu poměrně běžnou praxí a představuje mnohem jednodušší a pro kupujícího příjemnější alternativu ke klasickému úvěru. V základním zjednodušení jde o situaci, kdy kupující platí prodávajícímu za odebrané zboží nikoli hotovými penězi, ale směnkou, jejíž splatnost je odsunuta do bližší či vzdálenější budoucnosti.

Důvody, které k takovému jednání vedou mohou být různé. Za prvé tímto způsobem může odběratel řešit svoji dočasnou platební neschopnost, kdy má zájem na koupi určitého zboží nebo pořízení konkrétní služby, avšak nedisponuje v rozhodujícím okamžiku potřebnou částkou v hotovosti. V takovém případě však musí dodavatel pečlivě zvažovat, jestli je platební neschopnost skutečně jen dočasná a zda by poskytnutím úvěru nepodstupoval zbytečně vysoké riziko. Stejně tak může ovšem postupovat dodavatel i z iniciativy vlastní a tento úvěr odběrateli sám nabídnout, pokud má sám (po zvážení všech rizik) na tom kterém obchodu odpovídající zájem. V obou případech si potom samozřejmě obchodní partneři dohodnou platební podmínky, druh směnky a další potřebné náležitosti. Jak je tedy zřejmé, jedná se o jednání dodavatele založené na jeho svobodné vůli. Pokud směnečný vztah bude probíhat podle předpokladů, půjde nepochybně o operaci oboustranně výhodnou.

Druhým případem je pak situace, kdy je dodavatel svým potenciálním odběratelem k tomuto způsobu úvěrování přímo či nepřímo nucen. Jde o případ, kdy je dodavatel kupujícím postaven před rozhodnutí buď obchod uskutečnit a jako protihodnotu zboží nebo služby přijmout směnku s odkladem splatnosti, anebo obchod neuskutečnit vůbec. V praxi k tomu může přirozeně docházet za různých okolností a z nejrůznějších příčin. Odběratel může tyto dvě možnosti dávat na výběr ultimativně, stejně jako možnost neuskutečnění obchodu v případě nepřijetí jeho návrhu jen naznačovat, může tímto nátlakem jen směřovat k oslabení vyjednávací pozice dodavatele a posílení své, atp. Stejně tak i důvody, pro které se nakonec dodavatel rozhodne reagovat tím či oním způsobem mohou být nejrůznější.

Pokud se však nakonec dodavatel rozhodne, že na takový způsob úhrady přistoupí, rozhodně je třeba mu doporučit, aby alespoň požadoval avalování takové směnky důvěryhodným subjektem¹⁰² a celkově neponechal veškerou iniciativu na odběrateli, který může často jen zneužívat situace.¹⁰³

VI.3 Směnka jako prostředek ke získání hotových peněz

Pod názvem tohoto způsobu používání směnky v praxi si můžeme představit situaci, kdy se majitel směnky z různých důvodů rozhodne směnku prodat před splatností a získat z ní tak v předstihu většinu finanční hodnoty, kterou směnka představuje.¹⁰⁴ Mezi těmito důvody bude hrát hlavní roli zejména případ, kdy se sám věřitel dostane do tíživé finanční situace a právě prodej směnky pro něj bude díky jejímu jednoduchému a rychlému převodu nabízet optimální možnost, jak ji řešit.

Vedle základního způsobu převodu směnky, jímž je indosace (a v případě rektasměnky *cesse* – ta je ovšem předmětem úpravy v občanském zákoníku)¹⁰⁵, existují ještě dva další základní způsoby vhodné pro běžného uživatele, jakým způsobem se refinancovat ze směnky před její splatností. Jedná se o eskont a forfait. V případě eskontu jde o podmíněný odkup směnky před splatností *s postihem* pro prodávajícího, v případě forfaitu potom o odkup směnky před splatností *bez postihu* pro prodávajícího.

¹⁰² Například bankou.

¹⁰³ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 10.

¹⁰⁴ Potom samozřejmě přichází v úvahu zcela základní možnost, a to vyčkat na dobu splatnosti a teprve poté finanční prostředky inkasovat.

¹⁰⁵ Rektasměnka je směnka s doložkou „nikoli na řad“ nebo jinou doložkou stejného významu, u které je tím vyloučen převod indosamentem.

VI.3.1 Indosace

Majitel směnky není nucen ponechat si směnku až do okamžiku její splatnosti, ale může ji taktéž prodat jiné osobě, nebo ji použít při placení, anebo při zajištění závazků. Proto dle mého názoru nemohu jinak, než zde jako jeden z využitelných nástrojů prodeje směnky uvést i indosaci. Přitom platí, že každou směnku, která neobsahuje tzv. rektadoložku, lze převést indosamentem (rubopisem), a to i když nebyla vystavena na řad.¹⁰⁶ To je důvodem, proč je směnka označována jako zákonný ordrepapír. Indosament je jednostranný, bezpodmínečný a písemný právní úkon indosanta, který jím převádí veškerá práva se směnkou spojená.¹⁰⁷

Jak vyplývá z názvu, označení takového převodu se většinou vyznačuje na rubu směnky, ale není to bezpodmínečně nutné – čl. I. § 13 směnečného a šekového zákona jen požaduje, aby byl indosament „napsán na směnku nebo na list s ní spojený“. Dále musí být indosament indosantem samozřejmě podepsán. Indosament může být vyjádřen ve dvou formách, a to jako vyplněný indosament (ten obsahuje slova „plaťte na řad“, „za mne na řad“, apod.) nebo nevyplněný, tzv. blankoindosament (ten je tvořen pouhým podpisem indosanta).

Účinky indosamentu se tradičně dělí na základní tři. Jde o:

a) Účinek převodní (transportní). Podstatným znakem indosamentu je, že nový majitel nabývá ze směnky *veškerá* práva (tedy někdy i více, než měl sám převádějící). Indosant při převodu může připojit doložku „nikoli na řad“, „bez postihu“ apod. – takový zákaz má za následek, že tento indosant již dále nebude odpovídat dalším osobám, kterým by mohla být směnka dále indosována.

b) Účinek legitimační. Směnkou se oprávněný majitel legitimuje při výkonu směnečných práv. Majitelem směnky je osoba, která prokáže své právo nepřetržitou řadou indosamentů, přičemž prvním indosantem musí být remitent a dalším indosantem vždy předchozí indosatář. Pokud po blankoindosamentu následuje další indosament, platí, že podpisovatel tohoto indosamentu nabyl směnku

¹⁰⁶ Viz čl. I. § 11 odst. 1 zákona směnečného a šekového.

¹⁰⁷ Případná podmínka by se dle čl. I. § 12 považovala za nenapsanou a neměla by tedy za následek neplatnost indosamentu. Pokud jde o možnost jen částečného převodu práv – zákon směnečný a šekový v témže paragrafu výslovně stanoví, že částečný indosament je neplatný. Pokud zní na majitele, platí za nevyplněný.

blankoindosamentem. Indosamenty a blankoindosamenty se mohou střídat, a i posledním může přitom být blankoindosament. Přeškrtnuté indosamenty v řadě platí za nenapsané, takže následující indosament musí navazovat na ten, který škrtnutému předcházal.

c) Účinek garanční (záruční, odpovědnostní). Tento účinek zakládá zvláštní směnečnou odpovědnost indosanta jako směnečného dlužníka a ten tak podle čl. I. § 15 odst. 1 směnečného a šekového zákona odpovídá za přijetí i zaplacení směnky všem svým nástupcům. Tuto odpovědnost však může vyloučit připojením doložky „bez postihu“ („without recourse“, „ohne Regress“, atd.), ale svému indosatáři odpovídá i přes to.¹⁰⁸ Podstatným projevem indosamentu je skutečnost, že teprve jím nabývá směnka plně abstraktní povahu – „Kdo je žalován ze směnky, nemůže činit majiteli námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci nebo k dřívějším majitelům, ledaže majitel při nabývání směnky jednal vědomě na škodu dlužníka.“¹⁰⁹

Vedle běžného indosamentu rozeznáváme ještě indosamenty zvláštní. Pro rozsáhlost problematiky je však zmíním pouze velmi stručně pro přehled. Jedná se o:

Indosament přímý (rektaindosament). Jedná se o indosament, který má plný účinek převodní a legitimační, ale jen omezený garanční. Provádí se doložkou např. „zaplaťte místo mě *nikoli* na řad.“ nebo „Za mě *pouze* panu...“. Uvedením této doložky pak bude indosant odpovídat za přijetí i zaplacení pouze svému indosatáři, a nikoli i jeho nástupcům.

Indosament vylučující odpovědnost. Tento indosament nemá garanční účinek vůbec. Indosant se zde připojením doložky „bez postihu“, „sine obligo“ nebo doložkou téhož významu úplně zbavuje odpovědnosti za přijetí a zaplacení, a to i vůči vlastnímu indosatáři. Z pohledu použití v praxi má uvedení takové doložky dva póly, a to jak zřejmou výhodnost pro indosatáře, tak zároveň i nevýhodnost spočívající ve zpochybnění „kvality“ samotné směnky, protože potencionální nabyvatel se jistě bude ptát, z jakého důvodu nechce být indosant zavázán.

¹⁰⁸ Tato doložka také bývá nazývána doložkou úzkosti.

¹⁰⁹ Ustanovení čl. I. § 17 zákona směnečného a šekového.

Indosament zmocňovací. Indosament zmocňovací má pouze legitimační účinek. Majitel směnky jím zmocňuje třetí osobu, aby za něj jen vykonala práva ze směnky. Jedná se tedy o zmocnění k inkasu směnky.¹¹⁰ Většinou se vyjadřuje doložkou „hodnota k vybrání“, „k inkasu“ nebo jinou doložkou stejného významu.

Zástavní indosament. Účelem zástavního indosamentu je zřízení zástavního práva ke směnce. Vyjadřuje se doložkami „hodnota k zajištění“, „hodnota v zástavě“, apod. Jeho použití přichází na řadu v případě, kdy určitý subjekt má zájem o úvěr a směnka zde slouží jako jištění. Tomuto indosamentu chybí účinek garanční i převodní, má pouze účinek legitimační. Jakmile pomínou důvody jištění, konec zástavního práva se vyznačí na směnce a směnka je věřitelem vrácena majiteli.¹¹¹

Podindosament. Jedná se o případ, kdy je směnka indosována až po protestu pro neplacení nebo po uplynutí lhůty k němu, tzn. že je převáděna až po její splatnosti. Takový převod však již má účinky obyčejné cesse.¹¹²

Fiduciární indosament (důvěrnický). Tento indosament spočívá navenek v obyčejném indosamentu, ale mezi indosantem a indosatářem je mimo směnku uzavřena dohoda, třetím osobám ze směnky neznámá, která stanoví, k čemu je na základě tohoto indosamentu indosatář vlastně oprávněn či povinen. Nicméně, tento druh rubopisu se v praxi objevuje spíše ojediněle.

VI.3.2 Postoupení - cesse

Zde se jedná o způsob převodu směnek, které obsahují doložku „nikoli na řad“ nebo jinou doložku téhož významu, neboli tzv. rektasměnky (recta směnky). U těchto směnek s omezenou možností převodu je zde jediným přípustným způsobem převodu obyčejné postoupení pohledávky, tj. cesse. Případné použití rubopisu by na

¹¹⁰ A popř. i k vykonání některých navazujících kroků – např. obstarání protestu apod.

¹¹¹ Pod zástavním indosamentem např. zápisem „Zástavní právo zaniklo dne...“ nebo i škrtnutím zástavního indosamentu. Viz Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 131.

¹¹² Viz čl. I. § 20 zákona směnečného a šekového: „Indosament po splatnosti směnky má stejné účinky jako indosament před splatností... pak má ale indosament jen účinky obyčejného postupu.“

rektasměnce bylo neúčinné.¹¹³ Postoupení pohledávky je upraveno v občanském zákoníku v § 524 až 530. Postoupením převádí majitel směnky na základě smlouvy práva spojená se směnkou na nového majitele v tom rozsahu, v jakém je sám měl. Nový majitel tak vstupuje do práv majitele předchozího, a dlužník tedy vůči němu disponuje všemi námitkami, které mohl uplatnit v době postoupení proti původnímu i těmi, které může použít proti majiteli novému. Stejně tak může navrhnout započtení pohledávek, které měl vůči původnímu majiteli, pokud je novému oznámí bez zbytečného odkladu. Inkaso směnky se pak běžně provede předložením směnky a uzavřené smlouvy o postoupení pohledávky. Na druhou stranu, odpovědnost postupitele za dobytost pohledávky vůči postupníkovi je velmi úzká, protože je omezena výší přijaté úplaty (a to jen za předpokladu písemného závazku k takové odpovědnosti) a v případě bezúplatného převodu tedy ani nepřichází v úvahu.¹¹⁴ Zejména vzhledem k možnosti námitek dlužníka, možnosti započtení a vůbec složitějšímu procesu oproti jednoduchému převodu rubopisem je možné říci, že k vystavování rektasměnek dochází pouze zřídka a proto není častý ani tento způsob refinancování se ze směnky před splatností.¹¹⁵

Pokud jde o možnost převodu ordre směnek formou cesse, zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, v ustanovení § 18 stanoví, že pro „převod listinného cenného papíru na řad se vyžaduje i rubopis“. Rubopis je zde tedy podmínkou převodu, a proto možnost převodu směnky na řad pouze cessí je s ohledem na současnou platnou právní úpravu pro zatím vyloučena.¹¹⁶

VI.3.3 Eskont

Eskont představuje jeden z tradičních způsobů financování exportu, nicméně v současnosti již není v praxi příliš významný. Majitel směnky ji v tomto případě před splatností nabízí k odkupu bance, která po zvážení všech okolností tuto buďto

¹¹³ Objevují se však i názory, že taková doložka na rektasměnce sice převod nevylučuje, ale domnělý indosament je v takovém případě sám formou cesse. Zde se ovšem musím s ohledem na ustanovení § 18 zákona č. 591/1992 Sb., zákon o cenných papírech (ačkoli bych jinak s tímto výkladem chtěl souhlasit), přiklonit na stranu názorů, že takový indosament by neměl žádné právní účinky. Viz Chalupa, R. Zákon směnečný a šekový – komentář, 1. díl – směnky. Praha: Linde, 1996, s. 117.

¹¹⁴ Ustanovení § 527 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹¹⁵ Pišek, Z., Voženílková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995, s. 31.

¹¹⁶ Krpata, P. Převoditelnost směnky cesí. Právní rádce, 2001, č. 5.

odkoupí nebo nikoli.¹¹⁷ Banka při splatnosti potom směnku předloží k proplacení dlužníkovi. Jedná se tedy o nákup směnek bankou.¹¹⁸ Výše odkupní ceny za směnku ovšem není stejná jako hodnota na kterou je směnka vystavena, protože banka ji snižuje o tzv. diskont, eskontní provizi a další poplatky a výlohy.¹¹⁹

Podstatným aspektem eskontu, na který je třeba upozornit ovšem je, že majitel směnky v tomto případě získává pouze tzv. eskontní úvěr, a proto za předpokladu, že k uhrazení směnky dlužníkem při splatnosti nedojde, banka již dále její zaplacení nevyvádí na něm, ale hojí se přímo na osobě, která jí nesplacenou směnku prodala (s prodávajícím přitom pro tuto eventualitu ještě před uskutečněním odkupu uzavírá smlouvu o automatickém zatížení účtu pro případ nezaplacení směnky dlužníkem).¹²⁰

Eskontovaná směnka musí samozřejmě splňovat veškeré náležitosti požadované směnečným a šekovým zákonem, ale většinou bývají požadavky bank ještě přísnější – na směnce například nesmí být škrtnáno, musí na ní být směnečný peníz uveden jak číslicemi, tak i slovně, apod. Eskontovaná směnka dále nesmí mít zajišťovací charakter. Na otázku, jakého musí být směnka druhu, s jakou splatností nebo v jaké hodnotě, aby byla bankou odkoupena, je třeba odkázat na konkrétní bankovní ústav, který výhodnost takové nabídky individuálně posoudí. Směnku majitel převádí na banku indosamentem. Zde je potřeba upozornit na možné nebezpečí, spojené s případnou nehonorací směnky dlužníkem, kdy je v takovém případě nutné svůj indosament, kterým byla práva na banku převedena, škrtnout a zajistit tak zpětný přechod směnečných práv. Pokud by k tomuto úkonu nedošlo, práva ze směnky by nadále svědčila bance a případná žaloba na vydání směnečného platebního rozkazu by byla soudem zamítnuta.

¹¹⁷ Ovšem rozhodnutí, zda banka směnku k odkupu přijme či ne je výhradní záležitostí banky a ta zde tedy nemá žádnou povinnost tak učinit (ačkoli nebankovní subjekty se tak často domnívají).

¹¹⁸ Každá banka má své vlastní podmínky za kterých směnky eskontuje, ale v základních ohledech se jedná o stejné pojetí.

¹¹⁹ Diskont se vypočítává v závislosti na době zbývající do splatnosti směnky a výši úvěrové sazby.

¹²⁰ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 10.

VI.3.4 Forfait

Forfaiting můžeme charakterizovat jako odkup pohledávky (v našem případě tedy platné směnky), kdy se odkupující subjekt (banka nebo specializovaná forfaitingová společnost) vzdává možnosti zpětného regresu v případě, že dlužník svou povinnost zaplatit směnku řádně nesplní.¹²¹ Prodávající zde s odkupujícím subjektem uzavírá smlouvu o odkupu směnky „bez postihu“¹²², která přesně stanoví podmínky, za kterých k odkupu dojde.¹²³ V praxi zde je tedy zřetelný rozdíl od prodeje směnky formou eskontu, protože riziko jejího případného nezaplacení (včetně rizik dalších, jako např. měnových a úrokových) na sebe odkupem cele přebírá odkupující - forfaitér.¹²⁴ Tento výklad platí beze zbytku pro případy, kdy se takto disponuje se směnkami vlastními, trochu komplikovanější je však situace u forfaitingu směnek cizích. O specifikách při dispozicích se směnkami cizími bude pojednáno dále.

Odkup těchto pohledávek probíhá stejně jako eskont na diskontním základě, což znamená, že i zde si odkupující subjekt sráží určitou částku z celkové směnečné sumy.

Směnky, které mají být předmětem forfaitingu nemohou být zcela libovolné a musí splňovat řadu požadavků, tak, aby byly pro odkupujícího dostatečně zajímavé a bylo s nimi prakticky možné obchodovat na finančním trhu. Mezi nimi můžeme jmenovat zejména tyto:

Odkupované směnky musí být výhradně zajištěné, tedy avalované, a to nejlépe bankou. Zde je ovšem třeba připomenout, že k tomu u nás v praxi v podstatě nedochází, přičemž ale praxe v zahraničí není o moc lepší. U nás je tato situace důsledkem zkušeností, které banky získaly v minulosti a dnes dávají přednost financování dobrých obchodů z vlastních zdrojů a přirozeně o potenciálně nebezpečné obchody nemají zájem.¹²⁵

¹²¹ „á forfait“ – neboli bez možnosti zpětného postihu.

¹²² Připojením doložky - „bez postihu“ –na směnku.

¹²³ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 11.

¹²⁴ Dvořák, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 574.

¹²⁵ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 114.

Splatnost směnky nebývá kratší než 90 až 180 dnů (ale může být) a může dosahovat až 5 až 8 let. Základním požadavkem v tomto směru je, že se musí jednat výhradně o směnku se splatností budoucí a nikoliv již po splatnosti.

Z hlediska výše odkupované pohledávky by se tato měla pohybovat v relativně vysokých relacích, a to v řádech alespoň statisíců korun. Jak výše směnečné sumy, tak i požadavek na splatnost směnky jsou samozřejmě plně v dispozici smluvních stran, a proto nelze vyloučit, že v praxi bude docházet i k dispozicím odporujícím výše uvedenému.

Z procesního hlediska můžeme forfait rozdělit do dvou základních fází, a to fáze kontraktační a fáze realizační. V kontraktační fázi probíhá jednání mezi prodávajícím a forfaitérem o možnosti a podmínkách odkupu, ve fázi realizační pak dochází k samotnému prodeji pohledávky (směnky) a z pohledu forfaitéra je celý proces dovršen inkasem pohledávky.¹²⁶

Jak již bylo zmíněno v úvodu této podkapitoly, při forfaitu směnek cizích může z pohledu výstavce dojít k nepříjemnému omylu. V České republice (i na Slovensku) totiž často dochází k tomu, že výstavci směnek cizích vystavují tyto na vlastní řad a vystupují tak ve směnečném vztahu zároveň jako výstavce i jako remitent. Pak však výstavce v případě, že směnku (ač ji jinak správně opatřil doložkou „bez postihu“ a tím vyloučil svoji odpovědnost za zaplacení směnky jako indosant) převede na forfaitéra, zůstává i nadále za zaplacení směnky odpovědný, protože zákon směnečný a šekový takové vyvázání se u výstavce neumožňuje.¹²⁷ Výstavce tedy v závazku i po odkupu vystupuje jako nepřímý dlužník a za předpokladu, že směnka není řádně a včas zaplacená, může oprávněný věřitel požadovat její placení na něm. Z praktického hlediska je ovšem možné se tomuto následku vyhnout, a to dohodou na vzájemných právech a povinnostech ve smlouvě o odkupu pohledávky.¹²⁸ Této problematice se přímo dotýká rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 7. 2000, sp. zn. 5 Cmo 131/ 2000, který jako odvolací soud konstatoval, že výstavce směnky cizí na jeho vlastní řad, který ji na základě forfaitingové smlouvy indosuje (a tato smlouva

¹²⁶ Dvořák, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 575.

¹²⁷ Viz čl. I. § 9 odst.2 zákona 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový.

¹²⁸ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 115.

obsahuje dohodu o vyloučení možnosti zpětného postihu), se může zpětnému postihu ze strany druhého účastníka smlouvy vyhnout s poukazem na obsah smlouvy.¹²⁹

Z praktického pohledu je forfaiting výhodný zejména pro podniky, které vyvážejí na střednědobé nebo dlouhodobé úvěry a potřebují finanční krytí z toho vyplývajících pohledávek, včetně jejich zajištění. Takovými budou v praxi zejména podniky strojírenské (ale samozřejmě i podniky z jiných odvětví).¹³⁰

VI.4 Směnka jako nástroj zajišťovací

Tato podkapitola blíže pojednává o v současnosti zřejmě nejrozšířenějším způsobu využívání směnek v tuzemském obchodním styku, a to o jejich využívání jako nástroje zajišťovacího.¹³¹ Jde o způsob použití, který je podobný kumulativní novaci u placení prostřednictvím směnky, ovšem s tím rozdílem, že v případě zajišťovací směnky nemá oprávněný účastník ze směnky právo volby domáhat se buď z titulu vztahu obecného nebo z titulu vztahu směnečného - vymáhat práva ze směnky může jen v tom případě, že dlužník nesplní svoji povinnost vyplývající ze vztahu základního, obecného. Nejčastěji se jedná o tzv. směnky krycí, jejichž možnost eventuálního použití vyplývá z mimosměnečného ujednání.¹³²

Příčiny této výrazné přemíry zajišťovacích směnek můžeme spatřovat za prvé ve zvyklostech ovládajících naši obchodní praxi, kdy se stále instrument směnky jeví jako mírně podivný a za druhé také ve skutečnosti, že u nás stále není možné se směnkami běžně obchodovat – což však nevede právě užívání směnek ve funkci zajišťovací.¹³³ Zdrojem tohoto stavu je patrně široce zakořeněná nedůvěra v platební morálku u nás vzniklá v minulých letech (a troufám si tvrdit, že, bohužel, i dnes ještě opodstatněná).

¹²⁹ Kovařík, Z. Přehled směnečné judikatury, aktualizované a rozšířené vydání, Praha: ASPI Publishing s.r.o., 2001, s. 39.

¹³⁰ Dvořák, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2005, s. 574.

¹³¹ Jak uvádí Z. Kovařík, dnes tvoří mnohem více než polovinu veškerých užívaných směnek směnky ve funkci zajišťovací.

¹³² Pišek, Z., Voženilková, B. Směnky a šeky, Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995, s. 73.

¹³³ Kovařík, Z. Směnka jako zajištění, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 1.

Nyní bych chtěl blíže osvětlit, za jakým účelem vlastně bývá zajišťovací směnka vystavována. Tím účelem je, jak ostatně vyplývá z jejího názvu, pouze *zajistit* plnění z nějakého jiného obecného závazkového vztahu. Směnka zde vystupuje jen jako jistota pro věřitele a jako určitá forma psychologického nátlaku na dlužníka. Nemá obecný dluh nahrazovat (případ placení směnkou) ani nemá být přes ni plněno na místo obecného placení (placení prostřednictvím směnky), jen v podstatě motivuje dlužníka k tomu, aby včas a řádně zaplatil obecný dluh a posiluje věřitelovo postavení v případném soudním řízení. To je jejím základním odlišujícím rysem oproti směnkám platebním – zajišťovací směnka je již při jejím vzniku vystavována s předpokladem, že pokud se vztah bude vyvíjet zamýšleným způsobem, tak k jejímu využití (tedy placení) nikdy nedojde, a věřitel proto ani není oprávněn její zaplacení požadovat dříve, než prokáže, že nebyl splněn obecný závazek, který směnka zajišťovala.¹³⁴

Pokud jde o to, jaké pohledávky lze směnkou zajistit, odpověď zní, že všechny, které je možné zajistit jiným zajištěním. Může jít o pohledávky splatné i nesplacené, peněžité i nepeněžité i jiné.¹³⁵

Výhodnost takového zajištění je zřejmá. Spočívá v lepším postavení majitele směnky v situaci, kdy dlužník svůj závazek řádně nesplnil, protože má naději se svých práv dovolat v mnohem kratší době, než jako „obyčejný“ věřitel – směnečný závazek je přísný, nesporný, abstraktní a lépe vykonatelný. (Nicméně, směnka by se, jak vhodně poznamenává R. Chalupa, neměla jako zajišťovací nástroj přeceňovat. Jako zajišťovací instrument totiž může svoji roli dobře plnit zejména tam, kde je „schopnost“ plnit závazky, ale chybí „ochota“ těmto závazkům dostát.)¹³⁶

Důležitým aspektem v této souvislosti je vzájemná neakcesorita¹³⁷ zajišťovaného závazku a směnky, která v tomto vztahu vystupuje nikoli jako zajišťovací závazek, ale jen jako *prostředek* zajištění.¹³⁸ Existence směnečného závazku zde tedy není závislá na existenci zajištěné pohledávky, vystupuje zcela samostatně a na obecném závazku, který zajišťuje, nezávisle. Takový směnečný

¹³⁴ Kovařík, Z. Směnka jako zajištění, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 4.

¹³⁵ Ovšem plnění ze směnky musí být vždy pouze peněžité.

¹³⁶ Chalupa, R. Zajišťovací směnka. Právní rádce, 1999, č. 9

¹³⁷ A také nesubsidiarita.

¹³⁸ Mezi dalšími lze jmenovat např. zajišťovací převody práv nebo pohledávek nebo stand –by akreditivy. Viz Kovařík, Z. Směnka jako zajištění, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 5.

závazek ovšem může fungovat i samostatně, a proto přichází do úvahy, že nepoctivý věřitel bude moci požadovat po dlužníkovi, který již svoji povinnost z obecného závazku splnil, i druhé plnění ze směnky. V takovém případě se však dlužník může bránit kauzální námitkou, že zajištěná pohledávka zanikla, a proto zanikl i důvod směnky, a tím se placení směnky vyhnout.¹³⁹ Z toho tedy vyplývá, že abstraktnost a neakcesorita nejsou v případech směnek, které zajišťují nějaké pohledávky, absolutní. V o poznání horší pozici se však dlužník ocitne, pokud se jeho věřitel rozhodne prodat zajištěnou pohledávku nebo směnku, která ji zajišťuje odděleně. Důvodem vystavení zajišťovací směnky je zajištění určité pohledávky, a proto je přirozené, že taková pohledávka by měla zůstat se směnečnou pohledávkou spojena, ovšem z pohledu platného práva nelze věřiteli zabránit, aby tak učinil a pak přichází v úvahu nebezpečí dvojího plnění.¹⁴⁰ Zde se stává velmi důležitou právě otázka abstraktnosti – pokud je zajišťující směnka převedena indosamentem, pak dochází k její úplné abstrakci a směnka se tím úplně odděluje od původní kauzy a dlužník vůči novému nabyvateli (ani žádnému případně po něm následujícímu) nemůže použít námitek, které měl vůči věřiteli původnímu. Druhou možností je, že půjde o převod postoupením pohledávky, kde však k této úplné abstrakci nedochází, a námitky tedy zůstávají zachovány. Každopádně však platí, že pro všechny případy zajišťování pomocí směnek je vhodné sjednat si předem podmínky, za kterých bude možné směnku uplatnit nebo převést na další osobu. Existence takového ujednání totiž dává dlužníkovi poměrně dobré vyhlídky na úspěšné uplatnění námitek v případném soudním řízení.

Problémem na který u zajišťovacích směnek narážíme, je problém předvídatelnosti stavu zajišťovaného závazku v konkrétní chvíli v budoucnu. V zásadě přicházejí v úvahu dva způsoby řešení, a to buď vystavení „klasické“ směnky, s vyplněnými všemi náležitostmi, nebo vystavení zajišťovací blankosměnky. V případě úplné směnky bude však nutné, aby si věřitel takovou směnku nechal vystavit takovým způsobem, který mu ponechá dostatečný prostor pro rozhodnutí, kdy a kolik žalovat. Proto se bude muset většinou s dlužníkem předem domluvit na zajištění vyšším, ale pak případně žalovat jen ve výši zajištěné pohledávky. Pokud jde o stanovení doby splatnosti směnky, bude zase třeba, aby byla

¹³⁹ Blíže viz např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 5. 1998, sp. zn. 5 Cmo 14/97.

¹⁴⁰ Touto otázkou se podrobněji zabývá kapitola IX. této práce, která se věnuje nebezpečím a problémům se směnkami spojeným.

stanovena tak, aby její předložení bylo považováno ze předložení při splatnosti –pro tento účel se proto dobře uplatní např. vistasměnka (tj. směnka splatná „na viděnou“; splatná v okamžiku jejího předložení majitelem dlužníkovi k inkasu) a vistasměnka lhůtní (tj. směnka, jejíž splatnost závisí na datu, kdy ji přijal směnečník).¹⁴¹

Druhou možností vedle použití směnky úplně jsou tzv. blankosměnky¹⁴², které jsou vzhledem ke svým vlastnostem k plnění zajišťovací funkce mimořádně vhodné (ovšem bývají používány i ve funkci platební). Jedná se o takové směnky, které se záměrně ponechávají v některých částech nevyplněné¹⁴³ a jsou doplněny účastníkem nebo třetí osobou (s účinky *ex tunc*) až za přesně daných podmínek, vymezených předcházející dohodou. Umožňují tak věřiteli, aby i bez další součinnosti dlužníka za předem dohodnutých podmínek proměnil směnku bez některé z náležitostí ve směnku dokonalou – text tedy následně nedoplňuje výstavce, ale z jeho vůle osoba, které k tomu udělil právo. Výhoda takového poněkud zvláštního postupu spočívá v tom, že umožňuje platit nebo zajistit závazek ještě v době, kdy není přesně znám jeho obsah (a proto tedy ani není možné znát všechny okolnosti, které mají být ve formě náležitostí na směnku uvedeny). Na základě toho, že se má jednat o směnku, ale přitom na ní chybí některá z jejích náležitostí je zřejmé, že jejich přípustnost byla často předmětem sporů, nicméně na našem území jí psané právo povolilo již v roce 1853¹⁴⁴, v mezinárodním právu se tomu tak stalo v roce 1930 v souvislosti s ženevskými úmluvami. K problematice blankosměnek se blíže vyjádřil také Vrchní soud v Praze, který konstatoval, že „dlužníci, kteří se podepsali na blankosměnku před jejím doplněním se tímto doplněním stávají směnečnými dlužníky s účinky *ex tunc* od vydání listiny, přičemž dohoda o vyplnění blankosměnky nemá podle čl. I. § 10 zákona směnečného a šekového stanovenu žádnou formu. Nedostatek takové dohody musí prokázat ten, kdo je na směnce podepsán.“¹⁴⁵

¹⁴¹ Ovšem je třeba mít na paměti, že vistasměnku je nutné podle ustanovení § 34 odst. 1 zákona směnečného a šekového předložit k placení do jednoho roku od vystavení. Proto pokud se bude jednat o zajištění dlouhodobé pohledávky, musí si věřitel nechat prodloužit prezentační lhůtu na dobu delší než je doba splatnosti zajištěné pohledávky. Chalupa, R. Zajišťovací směnka. Právní rádce, 1999, č. 9

¹⁴² Ustanovení čl. I. § 10, zákona č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, hovoří o tzv. listinách nevyplněných.

¹⁴³ Většinou se jedná o datum splatnosti nebo o částku na kterou je směnka vystavena.

¹⁴⁴ Tradičně ale byla přípouštěna již dříve.

¹⁴⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20.2.2001, sp. zn. 5 Cmo 556/2000.

VII. Výhody a nevýhody použití směnky v praxi

V nejobecnější rovině se dá říci, že hlavní výhodou směnek je skutečnost, že je lze uplatnit samostatně bez jakéhokoli jiného právního důvodu a případný proces vymožení směnečné pohledávky soudní cestou je podstatně rychlejší, než v jiných případech. Za základní nevýhodu naopak považuji, že zákon na ně (z pochopitelných důvodů) klade vysoké nároky pokud jde o jejich formu a obsah, a proto je třeba postupovat v této oblasti nadměru obezřetně.

VII.1 Výhody

Jak jsem již uvedl výše, jednou z hlavních výhod směnek je možnost jejího uplatnění bez dalšího právního důvodu – pokud někdo disponuje originálem směnky a prokáže se jako její oprávněný majitel, platí, že prokázal své právo dostatečně. Nedostatek kauzálního vztahu není důvodem neplatnosti směnečného závazku, ale zakládá pouze námitku, která je obranou dlužníka proti povinnosti platnou směnku zaplatit.¹⁴⁶ Naopak dlužník, který se chce své povinnosti platit platnou směnku musí své důvody nejenom tvrdit, ale také je prokázat.

Další výhodou směnek dále je snadná převoditelnost. Směnka je cenným papírem obchodovatelným, a proto tedy platí, že její majitel není povinen si ji ponechat, ale může ji převést na další osobu.¹⁴⁷ Tímto způsobem tak může získat peněžní prostředky ještě v době před splatností směnky (například eskontem či forfaitem), nebo může své vlastní peněžní prostředky nevyužít a použít směnku přímo k placení, anebo může takovou směnkou zajistit nějaký vlastní závazek. Výhodnost placení a zajištění nějaké pohledávky spočívá v abstraktnosti směnky jako cenného papíru, to znamená že hospodářský důvod vydání směnky a jejího následného převodu se může lišit. Indosamentem ji může převést i účastník ze směnečného vztahu již dříve zavázaný, protože v tomto případě pro odtrženost směnečného závazku od původní kauzy závazek nezaniká splnutím.

¹⁴⁶ Viz již dříve zmíněný rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11.2.1997, sp. zn. 5 Cmo 11/96.

¹⁴⁷ S výjimkou rektasměnky.

Další výhodou směnek (z pohledu směnečného věřitele) je také dlužnická solidarita všech osob, které směnku vystavily, přijaly, indosovaly nebo se za ní zaručili a nevyloučily svoji odpovědnost příslušnou doložkou. Takové osoby odpovídají majiteli nebo svému následovníkovi, který směnku vyplatil postihem, ze směnky společně a nerozdílně. Z tohoto důvodu tedy záleží pouze na oprávněném, vůči které z těchto osob své právo uplatní – stejně tak ho však může uplatňovat i proti několika, nebo i všem. Z toho plyne, že při eventuální platební neschopnosti některého z více dlužníků je zde možnost dosáhnout uspokojení od jiného.¹⁴⁸

Zásadní výhodou směnek je konečně také jejich silné postavení v soudním řízení. Směnka zvýhodňuje oprávněného majitele i zde, protože majiteli směnky opět svědčí samotná směnka a nemusí tak prokazovat ani původ, ani existenci, ani výši svého nároku. S tím také úzce souvisí s tím spojená rychlost takového soudního řízení. Vymáhání směnečného dluhu je pro věřitele podstatně snadnější a rychlejší než v jiných případech. Pokud zde žalobce navrhne vydání směnečného platebního rozkazu, může dosáhnout pravomocného rozhodnutí a exekučního titulu během mnohem kratší doby než v běžném sporu. Jde konkrétně o rozhodnutí ve zkráceném rozkazním řízení. V něm předseda senátu na výslovný návrh žalobce vydá směnečný platební rozkaz, pokud předloží originál směnky, o jejíž pravosti není důvodu pochybovat a další listiny nutné k uplatnění práva.¹⁴⁹ Tímto směnečným platebním rozkazem soud žalovanému uloží zaplatit vymáhanou částku do tří dnů od jeho doručení anebo v téže lhůtě podat odůvodněné námitky.¹⁵⁰ Včasné podání odůvodněných námitek má za následek, že se věc projedná a soud následně rozsudkem rozhodne, jestli směnečný platební rozkaz ponechá v platnosti, zruší, nebo zruší jen v určitém rozsahu. Pokud žalovaný námitky nepodá (nebo podá a posléze vezme zpět), nabude směnečný rozkaz účinky pravomocného rozsudku a stane se tedy exekučním titulem.

Co se týká námitek při vymáhání směnečných práv, žalobce zde je ve výhodě jak už pro dříve zmíněnou abstraktnost směnky (tedy že mu svědčí sám cenný papír a nemusí prokazovat hospodářský důvod jeho vzniku), tak i pro tu skutečnost, že žalovaný v tomto řízení disponuje jen omezeným okruhem námitek, které může proti

¹⁴⁸ Viz čl. I § 47 zákona č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový.

¹⁴⁹ Těmi mohou být např. protestní listina, postupní smlouva u směnek nikoliv na řad, atp.

¹⁵⁰ Zde je ale třeba mít na vědomí, že se uplatní zásada koncentrace, a tedy jiné námitky, než ty, které žalovaný uvedl již v odporu, nejsou přípustné a jako k takovým k nim soud nesmí přihlížet.

vydání směnečného platebního rozkazu uplatnit – žalovaný nemůže podat vůči majiteli směnky takové námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci nebo dřívějším majitelům, ledaže by majitel směnky jednal vědomě na jeho škodu.¹⁵¹ Pokud žalovaný nemůže nebo není schopen toto prokázat, zbývají mu k obraně pouze námitky absolutní¹⁵² a námitky relativní.¹⁵³

Poslední výhodou, kterou zde uvádím, pak je nesporně také kvalitní a propracovaná právní úprava celého institutu, která je v podstatě v maximálním souladu s úpravou ženevskou, a tedy i úpravou zahraniční (kontinentálně evropskou).

VII.2 Nevýhody

Nevýhodou směnek jsou především vysoké nároky na znalost celé problematiky, kterou tento institut předpokládá u těch, kdo je používají. Základní nevýhodou je tedy vysoká formalita a přísnost celého institutu.

Další z občas zmiňovaných nevýhod je existence rizika nezaplacení směnky při její splatnosti a riziko, že ani její následné vymáhání nepovede k úspěšnému konci. Osobně však toto za nevýhodu směnky jako nástroje nepovažuji – záleží na tom, v jaké situaci a k jakému účelu ji chceme použít.

Dlužník pak může jako určitou nevýhodu vnímat také samostatnou a abstraktní povahu zajišťovací směnky, protože dokud je směnka v oběhu, musí se oprávněně obávat, že směnka bude dále převáděna a on tak bude vystaven nebezpečí duplicitního placení.

¹⁵¹ Viz čl. I § 17 zákona směnečného a šekového.

¹⁵² Námitky absolutní lze použít vůči kterémukoli žalobci a může je uplatnit i více žalovaných. Jde např. o: námitku neplatnosti směnky pro chybějící některou z požadovaných náležitostí, námitku neplatnosti vlastního podpisu (z důvodu nezpůsobilosti se směnečně zavázat, zfalšovaného podpisu, atp.) nebo námitku nevyužití protestu v případě neplacení, pokud ho bylo třeba.

¹⁵³ Námitky relativní může použít jen určitý postižený vůči určitému postihovateli. Jde např. o: námitku žalovaného, že závazek zanikl započtením pohledávky, námitku, že žalobce na něm podpis podvodně vylákal nebo námitku, že žalobce vyplnil blankosměnku v rozporu se směnečnou smlouvou, apod.

VIII. Vybraná nebezpečí a problémy související s používáním směnky v praxi

Tuto kapitolu pojednávající o potížích spojených s používáním směnek v praxi jsem si pro přehlednost rozdělil do třech okruhů. Okruhem prvním jsou praktické problémy, které se při používání směnek objevují zřejmě nejčastěji, tedy ty, které vyplývají z formálních náležitostí, které směnečný a šekový zákon u směnek požaduje. Bez správně vystavené směnky totiž nepřichází v úvahu ani její použití v praxi (pokud má směnka správně plnit své funkce). Zde tedy jen pro pořádek připomínám, že v případě jejich nedostatku zákon takovou listinu za platnou směnku nepovažuje. Toto nebezpečí lze přiměřeně snížit například tím, že k vystavení směnky použijeme předtištěné formuláře, dnes běžně dostupné v každém knihkupectví nebo papírnictví (ale i tak je potřebná alespoň základní znalost tohoto nástroje, a proto těm, kdo se směnkou teprve začínají, lze nejspíš doporučit, aby si nechali poradit od znalé osoby, nebo si takovou osobou nechali směnku rovnou vypsát a teprve takto vyplněnou ji poté předložili k podpisu).

Druhou oblastí, kterou považuji za hodnou pozornosti a kde je vhodná nemalá obezřetnost, je otázka procesu inkasa, tedy otázka prezentace směnky a případného protestu, protože i u takto zdánlivě jednoduchého úkonu může dojít k řadě pochybení.¹⁵⁴ Z těchto nebezpečí bych zvláště jmenoval důležitou okolnost, o které pravděpodobně laický uživatel často nebude mít tušení – jedná se o skutečnost, že směnku, která je splatná v určitý den nebo v určitý čas po datu vystavení nebo po vidění musí její majitel předložit k placení buďto v den platební, anebo v jeden ze dvou následujících pracovních dní.¹⁵⁵ Tato dikce čl. I. § 38 zákona směnečného a šekového by mohla vést k závěru, že pokud k takovému předložení v uvedené lhůtě nedojde, pozbývá majitel směnky veškerých směnečných práv. Tak tomu však není,

¹⁵⁴ Prezentace a protest bývají označovány za tzv. „zachovávací“ úkony.

¹⁵⁵ Přičemž předložení odúčtovně se rovná jejímu předložení k placení. Jak stanoví čl. III. § 6 zákona směnečného a šekového: odúčtovny a podmínky, za jakých jim lze směnku předložit určí vládní nařízení; Odúčtovna = organizace (zejména banka) pro bezhotovostní vyrovnávání pohledávek a závazků kompenzací a zúčtováním salda na clearingových účtech klientů.

protože práva proti *přímým* směnečným dlužníkům¹⁵⁶ mohou být vykonána v tříleté lhůtě od data splatnosti a teprve po té se promlčují. Nicméně, čl. I. § 47 odst. 1 téhož zákona stanoví, že pokud by směnka nebyla oprávněným věřitelem při splatnosti přímým dlužníkům předložena, pak by zanikla práva vůči *nepřímým (vedlejším)* dlužníkům prekluzí. Na dalších osobách se tedy může věřitel domáhat plnění pouze tehdy, když před tím neúspěšně předložil směnku k zaplacení přímému dlužníkovi a ten ji nehonoroval, resp. byla –li protestována pro neplacení.¹⁵⁷ Pokud věřitel řádně a včas směnku předložil, a přesto z nějakého důvodu k proplacení směnky nedošlo, přichází v úvahu protest pro neplacení. Zde se z praktického hlediska omezím pouze na konstatování, že účelem protestu je zachování postihových práv vůči *vedlejším* dlužníkům (a to úředním ověřením toho, že nedošlo k určitému úkonu). Z toho plyne, že u směnky, která vedlejší dlužníky nemá, není třeba takový protest pořizovat.¹⁵⁸

Do okruhu třetího jsem si z nejrůznějších problémů, jejichž počet a rozsah zdaleka překračuje možnosti zpracování v této práci, vybral problém spojený se zajištěním pohledávky směnkou, jakožto v současnosti nejrozšířenějšího způsobu použití směnky v praxi. Aspektem, který mne zaujal, je možnost eventuálního zneužití směnky nepoctivým věřitelem, protože se jejím vystavením na světě vlastně ocitají dvě pohledávky a dva důvody plnění vázající se k jednomu kauzálnímu vztahu a reálně tak hrozí nebezpečí duplicitního plnění. Jak jsem již zmínil dříve, v tomto případě je směnka vystavována jen pro účely zajištění a získání výhodnějšího procesního postavení, a může být uplatněna pouze v situaci, že zajištěná pohledávka není včas a řádně splněna. Nepředpokládá se tedy, že věřitel vůbec bude nucen tímto způsobem (směnečně) pohledávku vymáhat. Za zneužití zajišťovací směnky tak musíme považovat buď její uplatnění v situaci, že nenastaly podmínky pro to předpokládané, nebo i její případný převod, jímž dochází k úplné abstrakci směnečné pohledávky, tzn. úplného odtržení od kauzálního vztahu, který měla původně jen zajišťovat.

¹⁵⁶ Přímými směnečnými dlužníky jsou: a) výstavce směnky vlastní; b) akceptant směnky cizí; c) svým postavením také avalisté za tyto dva subjekty.

¹⁵⁷ Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005, s. 170.

¹⁵⁸ Viz ustanovení čl. I. § 53 odst. 1 zákona směnečného a šekového.

Z pohledu preventivní ochrany lze dlužníkovi doporučit čtyři základní způsoby ochrany:

a) Před vystavením zajišťovací směnky uzavřít s věřitelem smlouvu (nejlépe písemnou), která bude přesně vymezovat podmínky uplatnění směnky a možnosti jejího převodu.

b) Trvat na vydání směnky při zaplacení zajišťované pohledávky. V této souvislosti je potřeba upozornit na skutečnost, že podle čl. I. § 39 odst. 1 zákona směnečného a šekového má směnečný věřitel povinnost vydat kvitovanou směnkou pouze proti plnění *směnečného* dluhu – pokud tedy dlužník vydání žádá na základě plnění obecného dluhu, nemá na takové vydání právní nárok. Proto je třeba takovou povinnost předem s věřitelem domluvit.¹⁵⁹

c) Omezit převoditelnost směnky rektadoložkou. Pak by totiž přicházelo v úvahu pouze obyčejné postoupení pohledávky - cesse, která ale zachovává pro dlužníka proti případnému indosatáři všechny námitky, které by mohl použít proti původnímu věřiteli.¹⁶⁰

d) Možností čtvrtou je pak žádat vyznačení zajišťovací funkce směnky přímo na její listině, což se v praxi děje tzv. depotní doložkou v textu směnky. Její uvedení posiluje postavení dlužníka, protože omezuje abstraktnost směnky při případném převodu. V případě, že by taková směnka byla indosována, mohl by se dlužník bránit tím, že směnka byla vystavena pouze za účelem zajištění konkrétní pohledávky a jejím převodem tedy původní věřitel jednal „vědomě na škodu dlužníka“ a ve smyslu čl. I. § 17 zákona směnečného a šekového by tedy mohl uplatnit vůči novému majiteli námitky, které měl vůči majiteli původnímu.

V situaci, kdy ke zneužití směnky věřitelem (ve smyslu jejího samostatného uplatnění u soudu v rozporu s předchozí dohodou) již dojde, má dlužník možnost bránit se relativními mimosměnečnými námitkami, jejichž možnost použití vyplývá

¹⁵⁹ Ačkoliv se uvedení tohoto způsobu prevence může zdát zbytečné, ještě v roce 2000 byla absence tohoto mimořádně důležitého úkonu běžnou praxí. Viz Chalupa, R. Zajišťovací směnka z pohledu dlužníka. Právní rádce, 2000, č.8

¹⁶⁰ Ale je pravděpodobné, že budoucímu věřiteli se většinou ze zřejmých důvodů tato možnost nebude právě zamlouvat.

opět z ustanovení čl. I. § 17 směnečného a šekového zákona.¹⁶¹ Horší situace ovšem nastane, pokud původní majitel směnku převede na třetí osobu a tato osoba zajišťovací směnku nabude v dobré víře (v nevědomosti o tom, že jde o směnku vydanou výhradně k účelu zajištění konkrétní pohledávky), a po té ji u soudu uplatní. V takovém případě bude totiž možnost uplatnění relativních námitek vyloučena a dlužník bude mít povinnost směnečný dluh zaplatit. Tedy, jestli dlužník již mezitím původnímu věřiteli plnil na zajištěnou pohledávku, nebude mít nejspíš možnost se dvojímu placení ubránit.

I přes to ale dlužníková pozice nebude ještě zcela beznadějná, protože jako poslední možnost stále přichází v úvahu náhrada škody, kterou může požadovat na původním věřiteli. Jak známo, obecné předpoklady pro vznik odpovědnosti za škodu jsou tři, a to: protiprávní jednání, vznik škody a příčinná souvislost mezi tímto protiprávním jednáním a vzniklou škodou. K možnosti uplatnění nároku na náhradu škody tedy budou muset být splněny následující předpoklady:

a) jednání věřitele v rozporu s předcházejícím ujednáním mezi ním a dlužníkem o podmínkách použití zajišťovací směnky (tj. protiprávní jednání) a současně

b) zmenšení dlužníkovy majetku o více, než představovala původně zajištěná pohledávka s příslušenstvím v důsledku dvojího vymáhání téhož dluhu (tj. existence škody).

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že základním nástrojem ochrany dlužníka, který vystavil zajišťovací směnku, bude především předchozí vzájemné ujednání mezi ním a věřitelem ohledně podmínek oddělení takové směnky od zajištěné pohledávky. Proto z pohledu dlužníka nelze než opětovně doporučit sjednání takové dohody s přesným vymezením uplatnitelnosti a převoditelnosti zajišťovací směnky, a to samozřejmě v písemné formě.

¹⁶¹ Jde o: námitku neexistence zajištěné pohledávky, námitku absence prodlení dlužníka se splněním zajištěného závazku a námitku osamostatnění (oddělení) zajišťovací směnky. Blíže např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 6. 1995, sp. zn. 5 Cmo 477/9, týkající se možnosti uplatnění tzv. kauzálních námitek. Ten jako odvolací soud konstatoval, že pokud výstavce směnky v řízení proti prvnímu majiteli směnky navrhne na svoji obranu důkazy, které by mohly potvrdit, že dluh krytý směnkou již neexistuje a je splněn, měl by soud takový důkaz provést a umožnit, aby výstavce svá tvrzení o splnění dluhu prokázal.

IX. Závěr

Jen málo právních odvětví přináší tak jedinečné propojení světa reálného, fyzického, a světa právní regulace, jako je tomu v případě směnečného práva. Zatímco následky mnohých právních skutečností (jako např. uzavření licenční smlouvy k software či vznik mnohých závazkových vztahů, apod.) nemají v reálném světě ekvivalentní fyzický protipól a realizují se především v rovině představ (je zakázáno, resp. je dovoleno), existence směnečného vztahu bez fyzické existence směnky nepřichází v úvahu (fyzické znehodnocení směnky pak je neodmyslitelně spojeno se zánikem příslušného směnečného vztahu). Toto konstatování by sice šlo vztahovat k právu cenných papírů obecně, ovšem u směnky, která je výlučně cenným papírem listinným, vystupuje výše zmíněná relace mezi světem reálným (fyzickým) a světem právní regulace ještě více do popředí.

Ohledně různých způsobů použití směnky v praxi lze konstatovat, že z možných způsobů užití, které směnka nabízí, se v současnosti zdaleka nejvíce prosazuje její užívání jako prostředku zajišťovacího. Tento stav se snad poněkud vymyká zvyklostem zahraničním či historickým. Využívání směnek k zajišťování závazků však nelze považovat za postup nežádoucí či jakkoli závadný – jde nepochybně o situaci přirozenou, která je v úzké souvislosti s aktuálním stavem tržních vztahů a obecného právního a obchodního vědomí v daných podmínkách. Spíše, než uvažovat o tom, jak využívání směnky k tomuto účelu redukovat, je myslím vhodnější soustředit pozornost na osvětu směřovanou k bližšímu popisu účelu, ke kterému se směnka tradičně užívá, a tím je její použití ve funkci platební. Zde se ovšem domnívám, že i bez toho se bude vývoj ubírat tímto směrem, v návaznosti na to, jak se bude postupně zlepšovat platební a obchodní morálka ve společnosti a v obchodních vztazích, když nepochybně jednou z příčin současného stavu je přetrvávající nedůvěra v ochotu obchodního partnera plnit své, byť směnečné, závazky.

Pokud jde o směnečné právo obecně, domnívám se konečně, že by stálo za úvahu jeho zařazení jako samostatného povinného studijního předmětu, protože rozsahem i specifičností se jedná o samostatný právní obor, o kterém navíc (snad ještě

více než o právu obchodním) platí, že je právem profesionálů. Bude-li se směnečné právo z hlediska výuky i nadále těšit pouze okrajovému zájmu, nezbude zřejmě než se smířit se současným stavem, kdy je směnečná problematika často lépe zvládána absolventy vysokých škol ekonomického zaměření než absolventy fakult právnických.

X. Seznam použité literatury

- Dědič, J., Pauly, J. Cenné papíry. Praha: Prospektrum, 1994
- Dvořák, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty, 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2005
- Hubáčková – Svobodová, V. Směnka podruhé aneb „Slasti a strasti uživatele směnky po deseti letech“, Brno: ECON publishing, s.r.o., 2005
- Chalupa, R. Základy směnečného práva. Praha: Linde, 2003
- Chalupa, R. Zákon směnečný a šekový – komentář, 1. díl – směnky. Praha: Linde, 1996
- Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001
- Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice, 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006
- Kovařík, Z. Směnka jako zajištění, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002
- Kotásek, J. Úvod do směnečného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2002
- Marčanová, J. Kapitoly ze směnečného a šekového práva. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1996
- Nejepínský, K. Směnka v obchodě a podnikání. Praha: Progress, 1992
- Pelikánová, I. a kol. Obchodní právo, II.díl, 2. vydání. Praha : CODEX Bohemia, 1999
- Píšek, Z, Voženilková, B. Směnky a šeky. Praha: Hospodářská komora ČR, PP Agency, 1995
- Singer, E. Právo v zahraničním obchodu, 2. vydání. Praha: Orbis, 1966

Ostatní prameny

- Chalupa, R. Osamostatnění zajišťovací směnky. Právní rádce, 2000, č. 7
- Chalupa, R. Zajišťovací směnka z pohledu dlužníka. Právní rádce, 2000, č.8
- Chalupa, R. Zajišťovací směnka. Právní rádce, 1999, č.9
- Chalupa, R. Převod a uplatnění zajišťovací směnky. Právní rádce, 1999, č.10
- Kovařík, Z. Přehled směnečné judikatury, aktualizované a rozšířené vydání. Praha: ASPI Publishing, 2001
- Kovařík, Z. O možných změnách ve směnečném a šekovém právu. Právní rádce, 2003, č.2
- Kovařík, Z. Úvahy de lege ferenda nad směnečným a šekovým právem. Právní praxe, 1994, č.1
- Kovařík, Z. Typické problémy ze směnečné praxe. Právo a podnikání, 1993, č. 10
- Kovařík, Z. Renesance směnky VIII. Převod ze směnky cessí [PPP. 93, 6: 21, ASPI]
- Kotásek, J. Směnka jako zajišťovací a platební prostředek u tzv. spotřebitelských úvěrů. Časopis pro právní vědu a praxi, 1998, č.4
- Krpata, P. Převoditelnost směnky cesí. Právní rádce, 2001, č. 5.
- www.businessinfo.cz
- www.law.cornell.edu
- www.penize.cz
- www.statutelaw.gov.uk